

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -

ANUL III, NR. 11 (27), NOIEMBRIE, 2014

ÎN ACEST NUMĂR:

**TIBERIU MORARIU, IUSTIN SOHORCA, TITUS POIENARU,
MAXIM HALIȚĂ, MAXIM ANDRESI, PAUL BERBECARU,
DORIN DOLOGA, RADU PREDA, ALEXANDRU DĂRĂBAN**

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL III, NR. 11 (27), NOIEMBRIE 2014

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDAȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33, jud. Bistrița-Năsăud; E-mail:
florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

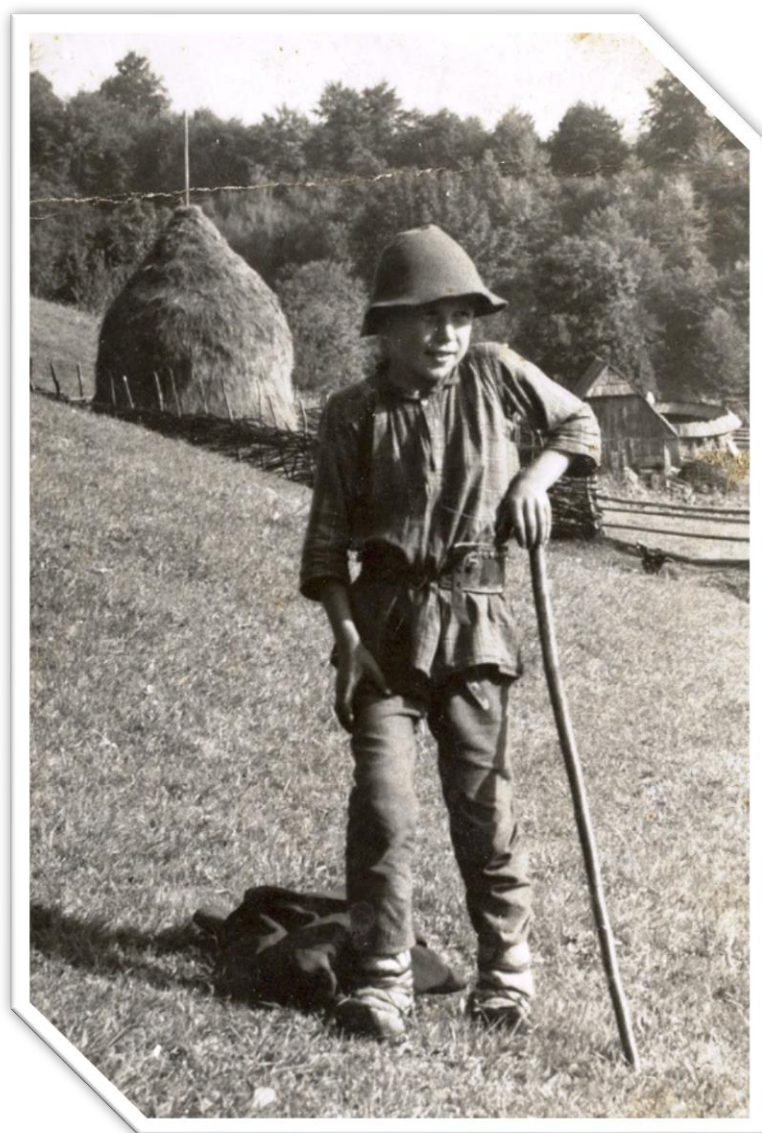
TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:
<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>
<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

COPERTA I: Țăran din vechiul Sângeorz (foto Maxim Dumitraș)
COPERTA IV: Militari năsăudeni din Primul Război Mondial (foto Dorin Dologa)

ISSN 2285 – 8229
ISSN-L 2285 – 8229

TRADIȚII

MATERIAL ETNOGRAFIC ȘI FOLCLORIC DIN MUNȚII RODNEI

- III -

TIBERIU MORARIU¹

Stabilirea stânei în munte, obiceiurile cu această ocazie

Sosită turma în munte, baciul are grijă să caute locuri potrivite pentru așezarea stânei, căci trebuie ținut seamă de vecinătatea pădurii, de apropierea apei și a pășunii. Tot atunci se face și *focul viu*².

Dacă obiceiurile prezintă atâta interes, în schimb tradiția pășunilor celor mai înalte, - *nedeile* - nu pot rămâne nemenționate ca valoare istorică.

Câțiva ciobani povestesc astfel obiceiurile și tradițiile în legătură cu stânile și nedeile:

Cân se așazi în munte o stână, cătă loc corhos, râpă, pentru că în loc drept să face tină multă și nu să spălăcește iute. În loc corhos, cân vin ploii mari, spală tăt și rămân numa peștrile. În locu drept să rumpe pământu cum îl frământă mereu oile și, apoi, nu să apropcie nici oile de strungă.

Coliba o facem mai mult în loc drept ca să nu luneci cu gălețile cu lapce cân vinim de la strungă, iară la stărpar să face cortu tăt în loc drept. Cortu are în față o furcă de pe care mere în gios un par, numit hlud³, după aceea învălești hludul tăt roată cu scoarță de molid. Focu vine făcut tuma în față cortului.

Pă vremuri, când să găta mâncarea, de nu aveu porneală și n-aveau ce mânca oile, stâna se muta mai des. Vineu înapoi cân otăge, atunci ne merea bine și ieșeau repede de pe brânză.

¹ Articolul de față, scris de Tiberiu Morariu face parte din lucrarea *Material etnografic și folclor ciobănesc din Munții Rodnei*, în *Vatra* - Revista învățătorilor din județul Năsăud, Anul V, Nr. 6-12, iunie-decembrie 1939, pp. 149-150. Notele ce urmează fac parte din lucrare.

² Conform Tiberiu Morariu, *Contribuțiuni la aprinderea focului viu în Ardeal, Maramureș și Bucovina*. Extras din „Anuarul Arhivei de Folclor a Academiei Române”, IV, 1937.

³ Hlud = lemn rotund.

Cortu de iarnă să făce bătând în pământ o furcă, dinainte, după aceia să pune on lemn, hlud, care-i tăria peste mijloc, car ține puterea cortului, tăta prah, și după aceia să taie lemne și le faci lodbe și le pui lipcice una lângă alta, în pcicioare, apoi vine svârlit pământ peste iele, batâr de-on metâr. Dacă vrei, pot face și o țără de povârneală ca să nu vremuiască înaintea colibgi.

Feldru – Ion Sângeorzan, 50 ani – 1932

Târg pe nedei

Să spune din bătrâni că la Ilva, pe hotar, pe Barar, să face târg de jice, a tuturor grănițerilor, și să face acolo, că pe atunci apele ierau mari și le iera frică și de tătari.

Ilva-Mică – Alexandru Andron, 58 ani – 1932.

Pă Nedeia Poienilor iera târg de mărhăi și de oi, și să cunoaște drumu și amu, care se numește drumu lui Beneș. Târgu să țâne vara și sfârarnariu¹ mere acolo și cumpără jicele. Vineu cu căruța de la Maramureș și din Moldova, așa că iei să întâlneau acolo. Așa am înțales din bătrâni, că iera mai de mult târgu aiesta pă munce. Apoi și în Cișa iera mai de mult târg de țară, de jice. Acolo pă Cișa iera și on bold, une să zăce că un așa numit Șutu ave boaldă, între izvoare, cătă izvorul Paltinului și locu-i cunoscut și amu îi zice la boldu Șutului. Oaminii vineu la târg din Cârlibaba și din Maramureș.

Cân ieram păcurar, cân să face fân, vineu fetele și ficiorii, și petreceau pe munte, cu joc. Amu nu să mai face târg, nici nu mai petrec ficiorii pe munce. Pă Nedeia Șasă, între Poieni și între Izvorul Lapcelui, Mnirașa și Nedeia Lapcelui pasc amu stărpele, iară mai de mult să făce târg și ierau și drumuri pă care vineu moroșăni² aici.

Sângeorz – Ion Algeorge, 77 ani - 1932

¹ Sfârarnar = negustor.

² Moroșa = maramurășan.

POEZII POPULARE

IUSTIN SOHORCA¹

Pe cel deal, pe cel colnic
Mere, mere o tinerea
Tinerea cu pas voinic
Cântând din fluier d-argint.
Așa cântă de cu jele
De stă Dunărea, nu mere,
Ș-așa cântă cu bănat
Spune că badea-i beteag
Mă-sa vitregă și rea
Vedea bine că murea
La capăt când tot merea
Suflețelul îi ieșea
Și din gură așa grăia:
Maică măicuțița mea
Eu văd bine c-oi muri
Oi muri și eu și ea
Da pe mine mă-ngropați
În ușa altarului
La umbra praporului
La umbra praporului
Că eu mândru-oi răsări
Crânguță dreaptă de măr
Ca pana din călămăr

¹ Iustin Sohorca, *Datini și folclor din Sângeorz-Băi*, număr îngrijit de Clemente Plăianu și Ieronim Marțian, Cercul Cultural-Istoric „Plaiuri Năsăudene și Bistrițene”, Cluj-Napoca, 1988, pp. 71-74.

IUSTIN SOHORCA

Și pe mândra s-o-ngropați
În ușa bisericii
Că ea mândru a răsări
Crănguță mândră de vie
S-a-ntinde peste chilie
S-a-ntinde și-a-ncregura
Cu măru s-a-mpreuna
Și-or trăi totdeauna
S-a mira toată lumea
Ce plătește dragostea.

Cătălina I. Sohorca, 72 ani, casnică.

Cocoș negru cântă-n cruce
Scoală Petre, că ti duce
Ziua pe-aici nu te-apuce
C-a veni poteră mare
Haiducel în căutare
Te-or prinde și te-or lega
Și pe loc te-or împușca
Las să cânte-a doua oară
Atunci tu mândră mă scoală
Că mândră mândrulița mea
Grijă de mine n-avea
Că eu mă știu apăra
De oameni ca potera.
A doua oară a cântat
Mândruța nu l-o sculat
Pân-o fost soarele-n pat
Poteră din jos de sat

POEZII POPULARE

Atunci Petrea s-o sculat
Către codru-a apucat
De poteră mi-o scăpat.

Alexandru Algeorge, 49 ani, agricultor.

Pe cumpănă la fântână
Cânt-o pasăre străină
Da nu cântă de străină
Fără cântă de bătrână
C-o crescut rânduri de pui
Și le-o dat mâncare-n guri
Ș-amu nu-i a nimănu.

Cătălina I. Sohorca, 72 ani, casnică.

Când cătană am plecat
Din gură ți-am cuvântat:
Să nu fiu mândră uitat.
Eu din sat n-am fost plecat
Tu mândră m-ai și uitat
Eu din sat n-am fost pornit
Tu mândră m-ai părăsit.
Îi avea mândră păcat
De la-un tinerel băiat
Pe care l-ai înșelat
Când cătană o plecat.

Ana Ciocan, 32 ani, casnică.

Pe vârșuțu muntelui
Cântă puiu cucului
Îi cu gura către sat
Că trăiește supărat
Că pasărea l-o lăsat

IUSTIN SOHORCA

S-o-ntors năcăjit
Că pasărea o murit.

Cătălina Algeorge, 30 ani, casnică.

Pe fântână cânt-un pui
C-o rămas a nimănu
Că pasărea o zburat
Să-i aducă de mâncat
Și-o zburat zboru cel mare
Să-i aducă de mâncare.
Pasărea o rătăcit
La puiuț n-a mai venit
Poate c-o fi și murit
Și puiu s-o istrăgit.

Saveta Jojă, 35 ani, casnică.

Măicuță când m-ai făcut
Doamne bine ți-a părut
C-un picior m-ai legănat
Cu mâna țâță mi-ai dat
Din gură m-ai blăstămat
Și mi-ai blăstămat cu foc
Să trăiesc fără noroc
Și m-ai blătămat cu pară
Să trăiesc fără ticneală
M-ai blăstămat maică luna
Prin străini să-mi mănânc pâinea
Să umblu din gară-n gară
Cu trăistuța subsuoară.

Cătălina Algeorge, 30 ani, casnică.

PORTUL NOSTRU ROMÂNESC

TITUS POIENARU

Am văzut într-o zi de sărbătoare, într-un sat de-al nostru de munte, pe când sătenii ieșeau de la biserică, pe ici, pe colo la bărbați, dar mai ales în rândul femeilor, unele împeștrări ale portului nostru românesc și strămoșesc. Erau unii îmbrăcați peste cămașa albă, țesută de mâna harnică a gospodinei, cu bluza nemțească, așa cum poartă domnii de la oraș, de stofă scumpă din comerț și în locul pălăriei obișnuite pe care o poartă țărani noștri, din postav gros și trainic, am văzut că unii aveau pălării de altă culoare decât negru, deschise, subțiri, spălăcite și puțin rezistente mediului în care trăiesc. Am mai văzut și pantoful din piele de lux, cu ciorap subțire, printre cizmele solide și opinca patriarhală.

La femei, însă, situația se schimbă. Aici, pe lângă că a început să apară fardul pe față și, câteodată, chiar părul – această frumoasă podoabă a femeilor – retezat, ele, poate din instinctul de a plăcea mai mult, se schimonosesc mai tare, le-am văzut pe multe în pantofi de lac, cu ciorapi de mătasă, cu galoși și cu alte zorzoane de la oraș. Nu pot să zic că nu le-ar fi stat bine în acest felș, mai ales femeilor, dar în masa compactă, cu portul aproape uniform, făceau o impresie neplăcută privirii. Pe lângă sumanul drept tăiat, solid și călduros, specific românesc, ce dă o înfățișare chiabură și jalnică țărănilor noștri, bluza aceea sărăcăcioasă și neajustată cu restul îmbrăcăminteii, aducea un motiv străin în ansamblul celor mulți; tot așa pantoful și ciorapul de mătasă la femei. Nu vorbesc de fard care le făcea mai urâte decât ca alte Ilene și Mării cu frumusețea lor naturală.

Și acum, să trecem la partea bănească a acestor lucruri. Deunăzi citeam undeva că la unele popoare mai culte, luxul este interzis, nu numai la port, dar și chiar la hrană, unde e mai greu, căci stomacul este mai pretențios. Apoi, la noi, cu atât mai vârtos, ar trebui interzis acest lux în port și dată mai multă importanță hranei zilnice, știut fiind cât e de modest și chiar insuficient se hrănesc țărani noștri. Pe de altă parte, e și ridicol a umbla în pantofi de lac, ciorapi de mătasă și acasă a mânca mălai uscat ce te zgârâie în cerul gurii.

Și dacă ne gândim bine, toate acestea costă bani mulți care sunt câștigați cu multă sudoare și sunt lucruri pe care trebuie să le părăsim.

La noi, dacă nu se cultivă prea multă mătasă, apoi se cultivă mult in și cânepă de care și Statul se îngrijește în ultimul timp și lâna o găsim în casa fiecărui țaran. Ele pot fi lucrate de țărancele noastre cu multă măiestrie, fără să arunce paralele în mâinile negustorilor șarlatani, păstrând în acest fel și portul părinților și paralele la chimir, căci este o vorbă românească: *E rău când te apucă sărăcia în haine domnești.*

Cât de frumos este portul nostru, curat, simplu, pitoresc și trainic, o știm toți și ne este drag la toți, căci este portul strămoșilor noștri și o știu și alte țări unde l-am arătat lumii la atâtea expoziții, nu mai vorbesc de motivele, țesăturile și broderiile specific naționale pe care le-a admirat toată lumea.

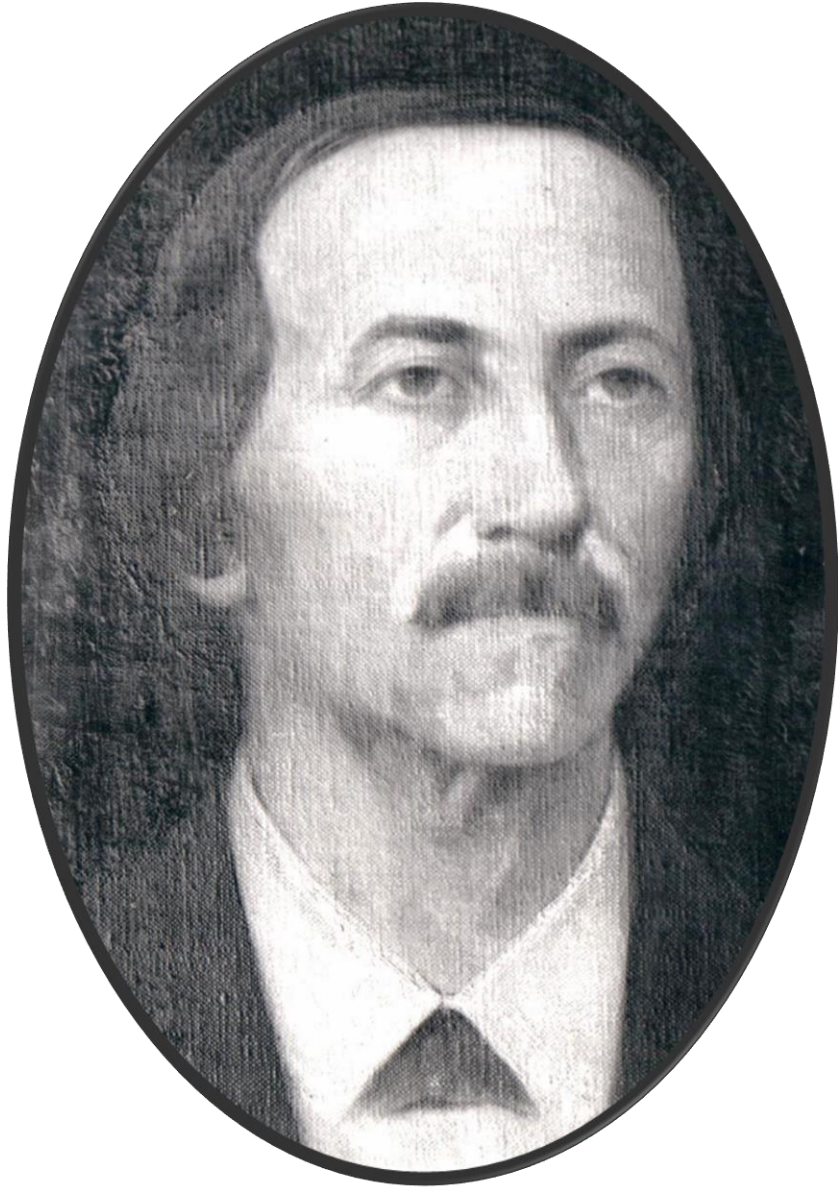
Să părăsim, deci, cârpele de mătasă de la oraș de culori țigănești și stofele de fabrică din îmbrăcămintea noastră de la țară, care ne aduc numai pagube și să ne întoarcem la straietele noastre pe care moșii și strămoșii le-au purtat cu atâta mândrie de-a-lungul veacurilor¹.

¹ *Năzuința*, Anul II, Bistrița, nr. 23, 7 mai 1939, p. 3.

RESTITUIRI

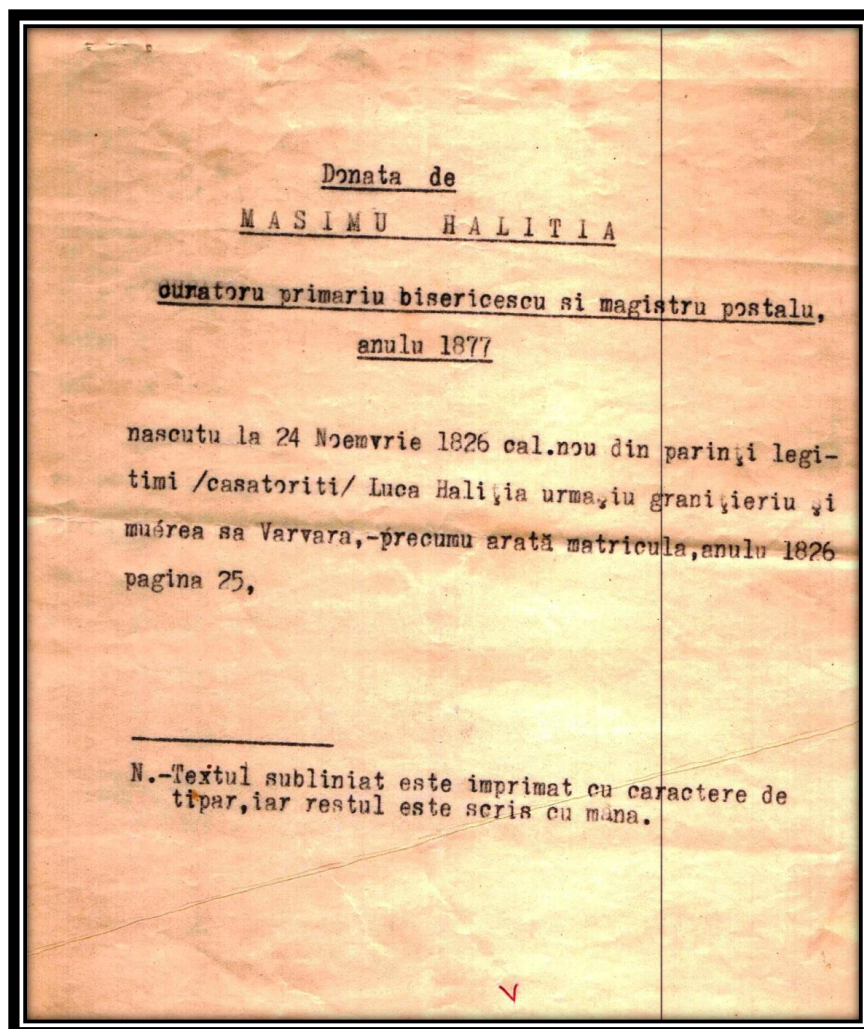
Ileana, mama lui Solomon Haliță

Maxim, tatăl lui Solomon Haliță

O INEDITĂ AUTOBIOGRAFIE

MAXIM HALIȚĂ

Continuare la 3 Martie 1891

Mă amu casatoritu la anulu 1852 cu Ileana lui Gerasim și Sofia Ciocanu /pronumele adoptivu Isipóe/.

Am avutu o fica cu numele Elisabeta născută la anulu 1853, apoi 3 fii cu numele: Auxențiu născutu la anulu 1856 reposatu in etate de 9 ani, inmormântatu in cemiteriulu bisericeii; - Solomon născutu la 17 Aprilie 1859 și Alesandru născutu la 24 Ianuarie 1862.

Solomon au studiatu liceulu /gimnasiulu/ superioru dela Naseudu, apoi Inaltulu Pedagogiu cătu și la Universitatea de Viena carele astăzi e in funcțiunea statului a regatului Romania, ca profesor la Bérlad, deodată in funcțiune și ca Revisor școlar:-

Fiulu Alesandru, astăzi se afla ascultantu de filosofia la universitatea dela Clujiu.-Mainainte au studiatu liceulu dela Naseudu, apoiu teologia la seminariulu dela Gherla.

fica Saveta au studiatu scóla de fetișie la Naseudu apoi la Bistritia.

Eu amu studiatu numai scóla sătésca și cea triviala, apoi la Naseudu scóla normală de 4 clase precum preparandia totu la Naseudu, nefiendu alte institute in confiniulu militaru de

./.

VI

graniția.-

La anul 1843 amu fostu asentatu pe rogarea tatamio, in locul fratelui Iuonu, și ca recrutu granițieriu amu porțatu armele, iară tómnă, la prima Noemvre 1843 amu esitu de sub arme și amu primitu serviciulu ca invațiatoriu naționalu in comuna natală Sangeorgiu, in care postu amu petrecutu până la erumperea revoluțiunei dela anul 1848, cându iară, i amu lătu și avansatu la charge de sergentu, fiindu esitu regimentulu nostru de graniția Nro II Rom. 17 de Granițieri, in Galicia, amu fostu comandatu la Brigada sub generalulu Kräutner și adjutantulu Rudolf Berka; staționatu la Przemyssel apoi la Ianoslau.

La anul 1851 amu esitu din statulu militar, amu venitu acasă și la rogarea poporului in massa in frunte cu domnulu parohu Iacobu Popu, amu primitu serviciulu de notariu comunalu și conducătoriu de catastru.

La anul 1872 amu primitu serviciulu de cancelistu la Pretura dislocată aicea /in Sangeorgiu/ de pretorele Danila Lica, - Șarele acesta acuma e advocatu provincialu, cu locuirea in urbea Bistrița.

La anul 1873 amu primitu serviciulu de ~~magistratu~~ Pre-

./.

11

toru / adeca Iudele preturei / in Sangeorgiu apoi esitu
din aceasta functiune, la anulu 1875 amu primitu serviciulu
de magistru postalu regeson la statiunea de postă aicea in
Sangeorgiu, in care functiune amu statu până la finea Septem-
vre 1889.

Serviciulu la posta ca magistru in periodu de 15 ani, -
mi-a fostu amaru, pentrucă nu amu avutu cunoscintia limbei
magyare /a statului/.

Ca toți omenii din lume, amu petrecutu vieția mai multu
amaru ca dulce, și in fapte nu amu potutu fi angeru, amu potutu
gresi, iar crescutu de unu tată, tare credinciosu și rogatoriu
de domnedieu, încātu mi-a fostu posibilu, mă amu feritu de pă-
cate; precându la fapte bune amu staruitu, despre ce voiu des-
crie in aceasta carte, pe foile la urmă.

N.-Pe foile următoare nu se mai găsesc date autobiografice.
Maxim Halăță a murit la 22 Ianuarie 1893 st.n.

VII

¹ Facsimilurile provin din arhiva Liceului *Solomon Haliță* din Sângeorz-Băi puse la dispoziție prin amabilitatea bibliotecarei Hâruga Mărina.

MAXIM ANDRESI DIN SÂNGEORZ-BĂI

Din notițele mele de pe vremea războiului mondial

Cluj, 25 februarie 1915

Ieri am făcut slujba maslului lui Maxim în spitalul alienaților. De pe la ora 10 așteptam acolo, cu părintele Roșiu, cu cantorul, cu Sfânta Evanghelie, cădelnița și cu toate cele de lipsă. Și cu Saveta, soția cea frumoasă a lui Maxim. Ea, mândră, ca o cruce, dar cuvioasă ca o madonă aștepta, în mână cu traista ei admirabilă, țesătură cu alesături, în care își avea luminițele de ceară și glăjuța cu untdelemn.

Stau și așteptau. Servitorii veneau și treceau, încuiau și descuiau ușile, și treceau oaspeții triști al acestor case frumoase și atât de dureroase.

Tineri palizi, cu priviri înfocate și înțepătoare.

Bărbați mai vârstnici, zdrobiți înainte de vreme. Figuri de răstiți, gata oricând de potecă.

Odată veni un servitor mai tânăr cu trei inși. Doi din ei erau mai tineri, resignați, înnourați, și unul mai vârstnic, scund și slab, dar aspru ca o perie de dinți.

- Poftim înainte, - zice servitorul.

- Mergi dumneata înainte! – zbiră înțeșosatul jupânaș, de răsunau foișoarele.

- Ce știu eu în care ușă vrei să mă înfunzi ... !?

Din cealaltă parte de casă unde aveam să mergem și noi, se auziau plânsetele bocitoare ale unui român necăjit, îl băgaseră într-o vană de scaldat, și l-au legat acolo. Nu puteam desluși bocetul lui, asemenea descântecului de jale al unei femei care se bocește la sicriul unui mort, dar am înțeles de la îngrijitori, români ca și ei, că se plânge de ce nu-l iau la cătane.

În urmă bocetul a încetat, în schimb se auzea un strigăt de milog, ce se tot repeta:

Caută-mi hainele, caută-mi hainele ...!

În fine, suntem chemați.

Trecem prin sala cea mare, printr-un șir de paturi cu bolnavi. Unii dormeau duși, poate după vreo baie; alții erau trezi, dar cu priviri pierdute, ca niște fantome. Ne-am oprit la o celulă goală, care mi s-a pus anume la dispoziție pentru Sfânta Slujbă a Maslului. Păreți de porțelan strălucitor, dar goală și pustie, de răsuna.

Se aduc două scaune.

Vin îngrijitorii aducând de braț un om de 36 de ani, bălan, voinic, dar zdrobit înainte de vreme.

Era numai cu cămașa pe el. Picioarele i se împleticeau, mâinile îi atârnavu bondărău, ochii îi erau închiși, pleoștiți, parcă ar fi un lunatec.

Acesta-i Maxim Andresi, bărbatul frumoasei Saveta!

- Iertați-mă... Iertați-mă, domnilor jândari că și eu voiu asculta de d-voastră și voiu fi al d-voastră ai împăratului ...

Tot vorba asta o vorbea și o varia. Abia și-a recunoscut nevasta care, sărmana, s-a pus în genunchi lângă el, cum ședea pe scaun, învăluit într-un țol, și-l ținea după gât, cu o mână, și-l alipia de obrazul ei rumen, ca un trandafir, și-l săruta.

- Maximucă ... Maximucă dragă, dar nu mă mai cunoști tu pe mine, pe Saveta ta? ...

După ce s-a spovedit, răspunzând bine, destul de logic, deși abătut și pierdut, la întrebările ce i se puneau, am făcut slujba Sfântului Maslu, mai prescurtând-o nițel, văzând că-i este cu greu să stee pe scaun. El tot repeta ca un refren vorba lui:

- Iertați-mă domnilor jândari că și eu vreau să ascult de d-voastră și voi fi al d-voastră a împăratului. Dumnezeu să-l ierte și pe împăratul că și el e al nostru...

Până la urmă se obosise tare și când l-au dus îngrijitorii, proptindu-se pe umerii lor, era ca adormit. Se depărtă binișor, când parcă s-a trezit și zise:

- Vino și tu, Saveto, cu noi...

Saveta însă nu l-a mai auzit. Ea își aduna în traistă luminițele de ceară galbenă, făina de grâu și untdelemnul...

... Că nu leacurile doftorilor, ci doar ruga lui Dumnezeu îi va ajuta lui Maximuc...

Săraca, floare veștejită!

Cum ar vrea ea să puie viață din viața sufletului său în sufletul tulburat și în trupul zdrobit al soțului său.

Săraca Saveta lui Maxim Andresi din Sângeorzul Românesc bătut rău de jandarmii de acolo pentru că era mare român¹.

¹ *Plaiuri Nășăudene*, Anul I, București, nr. 2-3, 20 iulie – 10 august 1943, p. 3.

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

CONGRESUL DIECEZAN AL „AGRU”- LUI DIN EPARHIA CLUJ-GHERLA

PAUL BERBECARU

În zilele de 9 și 10 iulie 1938 a avut loc în fruntea comună grănicerească, Sângeorz-Băi, Congresul anual al *AGRU*- lui din Eparhia Cluj-Gherla, odată cu încheierea vizitațiunilor canonice ale Excelenței Sale Î. P. S. Dr. Iuliu Hossu, prin comunele din Vicariatul Rodnei.

Festivitățile au început îndată după sosirea Comitetelor Diecezane Centrale de sub prezidenția d-lui prof. univ. dr. Alexandru Borza și a d-nei Elena Dr. Aciu, cărora organizațiile locale *AGRU* și *Reuniunea Mariana* din Sângeorz, le-a făcut o primire călduroasă, venind la gară în corpore și cu drapelul Reuniunii.

D-l revizor școlar Maxim Lupoai, în calitate de președinte al organizației, și d-na Silvia Pr. Buga, în calitate de prezidentă a *Reuniunii Mariane* din loc, au adus salutul cuvenit, mărturisindu-și credința, că munca ce se depune de aceste două asociații pentru întărirea și promovarea credinței noastre strămoșești, este cu adevărat un apostolat; și că prezența Comitetelor Centrale în această comună, va fi un imbold de a lupta împotriva tuturor relelor, care dăinuiesc în suflete, pentru a duce la învingere lumina credinței asupra întunericului, spre a ridica morala creștină deasupra imoralității și spre a face ca Biserica lui Cristos să triumfe asupra iadului.

A răspuns d-l prof. dr. Alexandru Borza și d-na Elena Dr. Aciu, mulțumind pentru caldă primire ce se face Comitetelor Centrale.

*

* *

Satul era îmbrăcat în haină de sărbătoare. De la Primărie până la Biserică (o distanță de 400-500 metri), era poavazat cu mesteceni tineri, împlântați deoparte și alta a străzii, având și un arc de triumf cu inscripția: *ÎNTRU MULȚI ANI STĂPÂNE* – executată din frunze de brad¹.

¹ *AGRU*, Anul IX, Cluj, nr. 9-10, septembrie-octombrie 1938, pp. 261- 273.

Prima zi de Congres

ȘEDINȚELE:

La orele 11.30 se încep lucrările administrative ale Congresului în localul școlii primare, având prezente amândouă asociațiile și un număr frumos de membri.

a) Ședința Comitetului Diecezan al *AGRU* – lui s-a ținut sub prezidenția d-lui prof. univ. dr. Alexandru Borza, președintele diecezan. Domnia-sa a arătat necesitatea ținerii acestei ședințe pentru a completa lucrările încă necesare și premergătoare Congresului, a cărui ședință festivă va avea loc a doua zi. Salută cu toată dragostea pe cei prezenți că au venit să-și împlinească o datorie moștenită din strămoși, amintind că unii și-au scuzat în scris absența. Mai spune că în aceste organizații *AGRU*, ne înrolăm, fiindcă vrem să ne întărim reciproc în virtuțile creștinești și să îmbărbătăm pe alții, pentru ca pe temeiul dragostei, aceste virtuți cardinale să promoveze la rândul lor Neamul nostru, care e născut în credința Sfintei Biserici unite cu Roma.

Declarând deschisă ședința, aduce mulțumiri Sfinției Sale Părintelui Protopop Aurel Chinteanu și organizației locale din Sângeorz că – deși pripit, - au primit să se țină Congresul în această comună. S-a citi raportul general asupra activității desfășurată de organizații în Dieceză și s-a discutat chestiunea viitoarei prezidenții, având în vedere că mandatul fostului Comitet a expirat. În cele din urmă s-a ales o Comisie restrânsă compusă din domnii: dr. Eugen Dunca, dr. Leon Scridon, Clar. Dr. Cosma Avram și prof. Ioan Buta, care să redacteze proiectul de moțiune și să prezinte Congresului propuneri concrete în toate cauzele.

b) Odată cu ședința *AGRU* – lui s-a ținut ședința Comitetului Diecezan al *Uniunii Mariane a Femeilor Române Unite* din Dieceză. Doamna prezidentă deschide ședința cu o cuvântare frumoasă, îndemnând pe membre la viață religioasă-morală, la muncă intensă, pentru a se putea face demne de spijinul *Patroanei Cerești*. Se citesc rapoarte asupra activității *Uniunilor Mariane* din comunele Diecezei. Se discută chestiuni în legătură cu munca ce se va dezvolta în viitor pentru a ajunge la realizarea scopurilor caritative ale Uniunii, iar după terminarea acestora, ședința se ridică într-o atmosferă caldă și plină de pietate.

Primirea Î. P. S. Sale Dr. Iuliu Hossu

După masă la orele 3, satul întreg, împreună cu organizațiile din jur venite pentru congres, așteaptă în fața Primăriei sosirea Excelenței Sale Episcopul Dr. Iuliu Hossu. Toți cei prezenți, în frunte cu autoritățile locale, au ținut să aducă Excelenței Sale cuvântul de mulțumită, că descinde în mijlocul credincioșilor săi. Iată, spre exemplu, câteva din cuvântările ținute:

a) Domnul Maxim Lupoai, revizor școlar, fost director al școlii primare și actual președinte al organizației AGRU din Sângeorz-Băi, a adresat următoarele cuvinte:

Înalt Prea sfințite Părinte,

Iată dorința și visul nostru împlinit. Dorința de a vedea pe Înalt Prea Sfinția Voastră în mijlocul nostru ca pe un reflector puternic și luminos care împrăștie lumină și căldură deopotrivă, în aceste zile, când pe cerul credinței se ivesc nori care pot amenința credința în Mântuitorul Cristos, credința părinților noștri.

Înalt Prea Sfinția Voastră descinde în mijlocul nostru, ne dă curaj de a lupta ca ostași ai lui Cristos împotriva tuturor care ar îndrăzni să tulbure cerul credinței noastre, clenodiu scump pentru noi, erezit de la părinții și înaintașii noștri.

Iată și visul nostru aproape împlinit, de a vedea Biserica noastră consacrată.

Înalt Prea Sfinția Voastră, Școala alături de Biserică, a luptat pentru luminarea poporului român și pentru păstrarea credinței noastre strămoșești în decursul vitregiei vremurilor trecute și va lupta din răspuțeri și în viitor, pentru intacta păstrare a ei, precum și pentru ridicarea moralului Neamului românesc.

Primiți Înalt Prea Sfințite Părinte, omagiul ce vin să Vi-l aduc, atât în numele școlii primare, cât și în numele organizației locale a AGRU – lui.

Să trăiți Înalt Prea Sfințite!

b) În numele *Uninunii Mariane a Femeilor Române* din Sângeorz-Băi, a vorbit doamna Silvia Pr. Buga, prezidenta organizației:

Înalt Prea Sfințite Părinte,

Ziua de astăzi, pentru noi sângeorzenii, este o plăcută și rară fericire de a saluta în mijlocul nostru pe neobositul apostol și păstor al bisericii și al Neamului. În sufletul populației acestui sat s-a așezat o nespus de mare bucurie și recunoștință pentru acela, care în numele Domnului n-a băgat în seamă oboseala, ci cu dragoste de Părinte și Păstor, vine pentru a turna în suflete dragostea față de Dumnezeu și aproapele.

De la începutul lumii există o luptă continuă între bine și rău. Dumnezeu-Tatăl a trebuit să trimită pe Fiul Său ca să răscumpere pe oamenii pentru învingerea răului și pentru ca să așeze în inimi credința mântuitoare și dragostea fără margini pe acest pământ. Lupta a continuat cu înfățișare vremelnică de învingere a răului. De când însă sângele Mântuitorului a curs pe lemnul Sfânt al Crucii și de când ne-a lăsat nouă scumpă moștenire sângele Său, în Sfânta Cuminecătură și de când darul lui Dumnezeu ne-a fost pus la dispoziție prin Sfânta și neînvinga Lui Biserică, totdeauna răul a fost biruit.

Vremile de azi, ca și cele din trecut, ne arată încercări de zbuțumare a credinței și întronarea anarhiei sufletești. Dar anarhia sufletească numai acolo penetrează în mijlocul maselor unde armonia sufletească încetează, unde pasiunile și patimile se sălășluiesc.

Excelență, asupra acestei fruntașe parohii din graniță, multe și dese furtuni de învrăjbit între frați s-au năpustit, dar datorită statorniciei în credință și muncii depusă de păstorii sufletești ajutați de Asociațiile religioase, AGRU și Reuniunea Sfânta Maria, turma este întregă și nicio oaie rătăcită.

Țin cu această ocazie de mare praznic să fac un apel tuturor sufletelor înțelegătoare, că numai o grupare sinceră în jurul Preacuratei Fecioare Maria, care pentru a noastră mântuire zi și noapte se întrepune Fiului Său, ne poate mântui. Steagul Mântuirii trebuie să fie purtat de toți: bătrâni, tineri, bărbați și femei, de întregul popor creștin. Acest steag trebuie înălțat așa cum credincioșii din Mexic au știut să-l înalțe, ca Moscardo, marele apărător al Alcazarului din Spania cotropită de bolșevism. Să nu ne fie frică, nici rușine, căci cu noi este Dumnezeu.

Excelență, în numele Reuniunii Sfânta Maria din loc, îmi dați voie să Vă urez BUN SOSIT. Să dea Domnul ca vizita Excelenței Voastre în mijlocul nostru să fie prilej de binecuvântare și întărire în credință.

c) Domnul Iustin Sohorca, director școală pensionat, în calitate de dirijor al corului mixt țărănesc:

Ilustrisime Domnule Episcop,

Înalt Prea Sfințite Stăpâne,

Descinderea în mijlocul nostru, ne amintește timpurile străvechi, când Marii noștri Arhierei călătoreau neîncetat din loc în loc, ducând binecuvântările arhieresti și suflul de îmbărbătare credincioșilor, care numai în credința strămoșească păzită cu scumpătate în Sfintele Biserici, își găseau adăpost și apărare împotriva cotropitorilor și asupritorilor ce tindeau la desființarea noastră ca Neam.

Luptele au fost duse de Neamul nostru cu succes pentru că ele se dădeau împotriva unui dușman cunoscut. Dovada succesului luptelor date este faptul că Neamul românesc a străbătut prin veacuri întregi, nealterat și oțelit.

Prea Sfințite Stăpâne, poate că astăzi mai mult ca în trecut, este nevoie ca Marii noștri Arhierei să descindă în mijlocul credincioșilor, căci lupta ce trebuie susținută este mai aprigă, ea fiind dată împotriva unor dușmani mai fioroși: sectarismul și bolșevismul ateu, dușmani ascunși care prin întuneric și prin vicleșug încearcă să se sălășluiască între noi, pe când scopurile lor finale sunt desființarea noastră ca Neam și dărâmarea Sfintei noastre Biserici, împreună, cu credința noastră strămoșească.

De aceea, Înalt Prea Sfințite Stăpâne, inima ne tresaltă de bucurie, când Sfânta noastră Biserică, îmbrăcată ca o mireasă, așteptându-și mirele, Vă întâmpină, știind că aduceți pe Spiritul Sfânt care sfințește pe toți, să-i dați binecuvântarea de târnosire, ceea ce în mod simbolic îi dă împuternicire desăvârșită la munca și lupta ce trebuie să o dea împotriva iadului.

Înalt Prea Sfințite Stăpâne, un mănunchi, un grup modest de credincioși ai Sfintei Biserici, corul mixt țărănesc, care din drag față de Legea și Neamul românesc a activat peste 30 ani, lăudând și preamărind pe Dumnezeu în această Sfântă Biserică, Vă urează BINE AȚI VENIT! Depune cele mai adânci simțite sentimente de loialitate și supunere fiiască și Vă cerșește Înalta Binecuvântare asupra muncii depusă de el.

Înalt Prea Sfințite Stăpâne, să trăiți pentru binele și propășirea Sfintei noastre Biserici și pentru fala Neamului nostru.

A mai vorbit domnul primar al stațiunii, Iosif Amărăscu și alții.

După cuvântările ocazionale, Excelența sa Dr. Iuliu Hossu, cere Binecuvântarea Domnului asupra lucrărilor Congresului și asupra acestei comune și își exprimă mulțumirea că vede pe toți fiii Bisericii la locul convenit spunând că în aceste ceasuri trebuie să ieșim cu toții înălțați sufletește în armonică lucrare pentru Sfânta Biserică, căci bucuria va fi a aceluia pe care îl slujim.

Din fața Primăriei spre Biserică se formează un cortegiu, în frunte cu Legiunea străjerilor din Dej și Gherla, venită în tabără la Sângeorz-Băi, sub conducerea domnului director Precup din Gherla și a domnului profesor Cărăjan din Dej, urmași de muzica militară a Batalionului de Grăniceri din Bistrița.

La o distanță potrivită, urmează Excelența sa Dr. Iuliu Hossu, înconjurat de domnul președinte diecezan prof. dr. Alexandru Borza, prezidenta *UMRFU* – lui, doamna Elena Dr. Aciu, intelectualii din comună și cei veniți la Congres, după care vin *Reuniunile AGRU* și *Sfânta Maria* din loc, precum și toți sătenii, veniți cu mic și mare, pentru întâmpinarea celui ce vine *ÎNTRU NUMELE DOMNULUI*.

În fața Bisericii, un sobor de 10-12 preoți, îmbrăcați în odăjdii, așteaptă sosirea. Părintele Aurel Chinteanu adresează Excelenței Sale mângâietoare cuvinte de bun sosit, asigurându-L de dragostea și credința nestrămutată cu care îl întâmpină toată suflarea acestei comune.

Excelența sa Dr. Iuliu Hossu mulțumește de dragostea cu care a fost așteptat, mărturisind că vine copleșit de mângâierile culese de pe cărările graniței nășăudene care, pentru vizitațiile de acum, se încheie la Sângeorz-Băi.

Urmează Vecernia, cu predica părintelui Canonic Ion Agârbiceanu după care, prin a doua ședință administrativă a *Comitetului AGRU* – lui diecezan, lucrările primei zile de congres iau sfârșit.

A doua zi de congres: Duminică 10 iulie

De la orele 7, dimineața, se continuă programul Congresului cu Utrenie și mărturisirea membrilor AGRU – lui și ai Reuniunii Mariane și cu Liturghia Arhierească, în timpul căreia Excelența Sa Episcopul, sfințește Biserica, răspunsurile fiind date de corul mixt condus de domnul Iustin Sohorca.

La orele 14, Excelența sa Dr. Iuliu Hossu încuviințează deschiderea ședinței festive a Congresului, în prezența domnului prefect al județului Năsăud, colonel Dumitrache, a autorităților

locale, în frunte cu domnul primar Iosif Amărăscu, a membrilor și credincioșilor, în mare parte intelectuali.

După intonarea rugăciunii *Împărate Ceresc*, domnul președinte Dr. Alexandru Borza arată motivele care ne-a îndemnat să convocăm Congresul anual diecezan în această frunțășă comună din granița năsăudeană, unde Excelența Sa Episcopul încheie șirul celor 16 zile de vizitație canonică și de sfințiri de biserici prin Vicariatul Rodnei. Anume s-a fixat acest Congres pentru ca din acest prilej să prezentăm Marelui nostru Arhiepiscop, faptele săvârșite de nenumăratele reuniuni, pentru ca Excelența Sa să simtă o nouă mângâiere, văzând atâtea abnegațiuni de spirit de jertfă care trăiesc pe plaiurile Diecezei. Făcând și un sumar istoric al Unirii cu Roma, amintește că tot ce s-a săvârșit aici sunt în nota tradițională a Bisericii noastre unite, că însăși unirea a venit în timpuri critice când subjugăți de străini era să se piardă toată credința și, în sfârșit, că începutul unei renașteri pentru Neamul nostru și unirea românilor într-un măreț Regat românesc a fost inițiată și condusă tot de Biserica noastră națională unită cu Roma, rămânând la postul ei de comandă și după războiul mondial, când din porunca Sfințelului Părinte Papa Pius XI, s-a înființat AGRU cu misiunea să întărească credința și să apere patrimoniul sfânt al Bisericii împotriva celor ce au încercat să-l distrugă.

Excelența Sa Î. P. S. Episcop Dr. Iuliu Hossu cerșește de la Atotputernicul Binecuvântarea asupra Congresului, care a aflat de bine să fie convocat acolo unde însuși Excelența sa a putut să verifice personal ceea ce lucrează Reuniunile agriste, spunând că noi avem lipsă de astfel de muncă întocmai cum și Mântuitorul a avut nevoie de colaborarea mirenilor, cu care a pornit Biserica în decursul veacurilor de la mirenii care au înțeles să slujească pe Mântuitorul apărând credința în conlucrare cu preoții, pentru ca astfel clădirea bisericească să nu se clatine. Unul câte unul s-a hotărât să strângă rândurile, să-și armonizeze gândurile și împreună să lucreze pentru Biserică, slujind din convingere cu toată puterea sufletului său. Așa s-au strâns rândurile și din an în an s-au întărit creând prin AGRU și *Reuniunea Mariană* o atmosferă caldă de credință și iubire frățească, pentru ca astăzi să se reverse atâta mângâiere din sufletele colectivității de pe aceste plaiuri prin iubirea care s-a arătat Domnului.

Doamna Elena Dr. Aciu aduce Excelenței Sale și Congresului salutul *Uniunii Mariane Diecezane*, mulțumind tuturor acelor care au conlucrat întru realizarea cât mai fericită a acțiunii

marianiste. Accentuează importanța acestei întruniri tocmai pe plaiurile unde odinioară se întâlneau *marii noștri înaintași care purtau la suflet destinul Neamului, răscolind astăzi duioase dar și sfinte amintiri care ne întăresc voința binelui și fac să uităm de vârtejul valurilor răscolite de patimi. Răsunetul acestor amintiri – spune doamna Alena Dr. Aciu – fac din cuvintele într-aripate, înviorătoare și însuflețite ale Scumpului nostru Arhiereu, un izvor de elan, revărsare de elevații și de pacea care se revarsă în sufletele tuturor.*

Domnul președinte exprimă deosebită plăcere de a saluta în mijlocul Congresului pe domnul colonel Dumitrache care, în calitate de prefect al județului Năsăud, înțelegând că cele materiale pe spirituale se clădesc, a venit să dea dovadă de deosebită grijă ce poartă acestui ținut prin care, Congresul, îi dorește izbândă în activitatea atât de frumoasă depusă spre folosul obștesc.

Domnul prefect, luând cuvântul, prezintă din partea Guvernului salutul și urarea sa, ca în congres să săvârșim pe deplin lucrările proiectate, mulțumind pentru faptul că ne-am gândit să ținem congresul în această comună, asigurând că alături de AGRU, și ceilalți fii ai ținutului sunt la datorie pentru Credință, Neam și Lege.

La propunerea domnului președinte, Congresul încuviințează trimiterea următoarelor trei telegrame:

1. Sua Santita Pio XII;
2. Majestății sale Regelui Carol II;
3. Primului-ministru Patriarh Miron Cristea.

Se dă apoi citire raportului general de activitate al AGRU–lui diecezan, în care se relevă activitatea centrală și aceea a diverselor organizații parohiale, observându-se peste tot o muncă prodigioasă, tot mai intensivă și săvârșită cu viu interes, cu multă tragere de inimă. De asemenea, se anunță că a expirat termenul de gestiune al Congresului ales acum cinci ani la Huedin și că, comitetul își depune mandatul spre a se alege un nou Comitet, în strictă, în strictă conformitate cu Statutele.

Se mai citește raportul *Uniunii Mariane Diecezane* din care reiese munca deosebit de intensă ce depun *Reuniunile Mariane* din orașele și satele Eparhiei, pe toate terenurile acțiunii catolice, având ca preocupare principală adâncirea vieții religioase.

În continuare se citește deosebit, raportul *Reuniunii Mariane* din Sângeorz-Băi unde femeile unite au mult zel sub conducerea fostei prezidente de pie memorie Alexandrina Chinteanu.

Ca urmare rapoartelor citite, Congresul instituie o comisiune de cenzurare a raportului *AGRU*-lui compusă din domnii: prof. Șorobetea, Nicolae Ianu și părintele Mânzat; apoi a doua comisie pentru cenzurarea raportului *Uniunii* compusă din doamnele Roza canonic Vaida, Veronica Petringelu și Emilia Rotaru; și în sfârșit a treia, Comisiunea de candidare a comitetelor noi *AGRU* și *Reuniunea Mariană*, compusă din domnii dr. Nicolae Pop, Iustin Sohorca și doamna Victoria Măcelar.

În urma acestora, ședința se suspendă pentru a se proceda la verificarea rapoartelor și prezentarea propunerilor pentru noile comitete. În acest timp, părintele Iuliu Pop din comuna Maieru, conferențiază despre *Rostul AGRU-lui în combaterea sectelor*, o conferință bine documentată, în care după ce definește și dă o serie întregă de secte existente la noi în țară, arată cauzele mișcărilor sectare rezumate în împrejurările sociale și politice nefaste, în conștiințe încărcate cu păcate de a căror sarcină caută să se scape printr-un pietism rătăcit și fanatic; și termină, prin a arăta amănunțit care este rostul *AGRU*-lui în combaterea acestor secte. A lucra în cadrele *AGRU*-lui nostru – spune părintele Iuliu Pop, - înseamnă a dezvolta cea mai nobilă și mai binefăcătoare activitate, binefăcătoare pentru noi, pentru particulari, pentru Neam și pentru Patrie.

Redeschizându-și ședința și fiind primite cu unanimitate rapoartele de activitate la alegerea noilor comitete, după cum urmează:

a) *Comitetul Diecezan al AGRU-lui:*

Președinte: Prof. Dr. Alexandru Borza.

Vicepreședinți: Dr. Ioachim Tolciu – Cluj și Dr. Valeriu Pop – Dej.

Secretar general: Prof. Ioan Buta.

Secretar: Paul Berbecaru.

Casier: Dr. Emil Peteanu – Cluj.

Membrii: Dr. Eugen Dunca, prof. dr. Nicolae Drăgan, dr. Valentin Poruțiu, dr. Emil Deciu, Aurel Groza, dr. Ioan Cosma, dir. Iosif Orga, prof. Iacob Crișan, dr. Valer Ostatea, Teodor Orban, înv. Dir. Ioan Pescariu (Cluj) și dr. Victor Șioldea (Beclean).

Censori: prof. dr. Petre Poruțiu, insp. gen. Vasile Candrea, Emil Birtolonu, Virgil Scridon și dr. A. Hetco (Cluj).

Vicepreședinți în mod onorific: dr. Leon Scridon (Bistrița), prof. Iuliu Moisil (Năsăud), dr. Victor Motogna (Cluj), dr. Emil Precup (Gherla) și dr. Al. Aciu (Cluj).

Membri în mod onorific: prof. Ioan Chinezu, I. Pop-Zeicani, dr. Sever Pop, general Dănilă Papp, prof. dr. Augustin Maior, prof. dr. Camil Negrea, dir. Marius Peculea, dr. Victor Ciurdariu, dr. Liviu Telea, dr. Petru Păteanu (Cluj), dr. Sabin Varna (Huedin), dr. Sabin Tămaș (Hida), contr. Ioan Cârceu (Beclean), Pantelimon Perșa (Dăbâca – Cluj), dr. Ioan Gheție (Beclean) și Gavril Hordoan (Bistrița).

b) *Comitetul Diecezan al U.M.F.R.U.-lui:*

Prezidentă: doamna Ida dr. Breban.

Viceprezidente: doamna Aurelia Agârbiceanu și doamna Elena dr. Prie.

Secretară: doamna Cornelia Maior Boceanu.

Casieră: doamna Elena dr. Tolciu.

Membre: doamna Elena dr. Aciu (Cluj), d-ra Rafila Pavelea (Beclean – Someș), d-nele Ana dr. Ostatea, Paulina Pop Huza, Victoria Măcelar, Lidia Gabor, Livia dr. Boilă, Livia dr. Deciu, Olivia Trif, Lya Pop, Maria Barițiu, Eugenia Moldovanu, Aurelia Litan, d-na Birtolonu, d-na Sabina Peculea și d-na Veturia dr. Borza (Cluj).

Domnul președinte dr. Alexandru Borza își exprimă regretul că din fruntea Comitetului Uniunii va lipsi d-na Elena dr. Aciu care a condus până acum prezidenția, arătând că d-sa și-a dat demisia încă înainte de Congres și că toate eforturile pentru a o face să reprimească prezidenția au fost zadarnice.

Doamna Elena dr. Aciu arată că motive întemeiate pe împrejurări grave de ordin familiar o fac să părăsească prezidenția, mulțumind tuturor acelor care au conlucrat întru realizarea acțiunii marianiste.

De asemenea, se desemnează următorii membri care să reprezinte AGRU-ul Diecezan la Congresul General di toamna acestui an la Cluj:

1. Maxim Lupoaiie – Sângeorz-Băi.
2. Alexandru Astăluș – Sângeorz-Băi.
3. Ing. Virgil Salvan – Cluj.
4. Ing. Insp. Ioan Mărgineanu – Dej.
5. Dr. Gheorghe Anca – Dej.
6. Prof. Aurel Șorobetea – Năsăud.
7. Dr. Septimiu Rusu – Huedin.

8. Prof. Macedon Linul – Bistrița.

9. Iustin Ilieșiu – Cluj.

10. Prof. Eliseu Sigartău – Gherla.

Cu acestea, lucrările fiind terminate, Congresul votează următoarea

MOȚIUNE

votată în Congresul Diecezan al AGRU-lui din Eparhia Cluj-Gherla în ziua de 10 iulie 1938, în Sângeorz-Băi

Congresul Eparhial al AGRU-lui, întrunit în Sângeorz-Băi în ziua de 10 iulie, își exprimă și cu această ocazie alipirea neștrămutată către Sfântul Părinte, urmașul Sfântului Petru, Păstorul sufletesc al întregii lumi catolice și simbolul unității adevăratei Biserici a lui Isus Cristos.

Sub înțeleapta și de Duhul Sfânt inspirata cărmuire a Sfântului Părinte, se revarsă peste Neamurile și Noroadale pământului o neînfrântă alipire către credința și poruncile Legii lui Isus. Din această credință izvorăște o puternică iubire frățească, care încheagă pentru veșnicie State naționale și leagă nedespărțit pe stăpâniți de stăpânitorii inspirați de învățătura divină a Mântuitorului lumii.

Din aceleași roade spirituale s-a adăpat în cursul veacurilor trecute și neamul românesc. Roma eternă, leagănul Neamului și al Credinței noastre străbune, a cimentat pentru eternitate și temeliile Statului nostru românesc în actualele lui hotare firești și a legat pentru totdeauna Neamul românesc de actuala sa dinastie și de înțeleptul Rege carol al II-lea, îndrumătorul propășirii noastre și ctitorul României triumfătoare, exprimându-l omagii de fidelitate și supunere neclintită.

Congresul exprimă adâncă sa dragoste către Prea Sfințiii Episcopi români uniți și înconjoară cu devotament filial pe Înalt Prea Sfinția sa Arhiereul Iuliu, părintele său sufletesc.

Cu acest prilej, Congresul își îndreaptă gândul către guvernul Majestății Sale, exprimându-și sentimentele sale de înaltă și aleasă prețuire pentru opera de ridicare a Neamului nostru pe care o realizează cu atât de mare străduință, rugându-l să aibă în vedere la aprecierea dezideratelor Congresului, rolul istoric neperitor pe care l-a avut Biserica noastră la redeșeptarea națională și-l are la întărirea conștiinței unității noastre etnice.

Congresul reînnoiește cu fermă speranță în împlinirea lor, postulatele Bisericii române-unite, formulate și în congresele trecute:

1. Rugăm stăruitor să se respecte dreptul Bisericii noastre naționale la onorurile publice cu ocazia serbărilor naționale.

2. În armată, pentru soldații români-uniți, să se dea preoți militari de aceeași lege.

3. În școli să se treacă în programa de studii, ore de religie suficiente pentru educația sufletească a tineretului. Cerem insistent înființarea posturilor de cateheți în comunele cu mulți elevi.

4. Congresul Diecezan rămâne partizan al ideii unui organ zilnic de publicitate și al concentrării publicațiilor existente.

5. Dorește, în sfârșit, să înceteze orice tendință de învrăjpire între credincioșii celor două Biserici românești naționale, colaborând în adevăr și iubire, pentru întărirea Neamului și înălțarea Țării.

Președinte: Alexandru Borza

p. Secretar General: P. Berbecaru

*

Ca încheiere, Excelența Sa Î. P. S. Sa Episcop Dr. Iuliu Hossu, aduce cea mai caldă mulțumire domnului președinte, doamnei prezidente și comitetelor, precum și tuturor organizațiilor din Eparhie, pentru frumoasa activitate desfășurată în cadrele acțiunii catolice, spunând că rapoartele prezentate au trecut prin mâinile Excelenței Sale, verificând personal sufletul credincioșilor înrolați sub steagul AGRU-lui. Arată durerea că ne despărțim de conducătoarea atât de iscusită, doamna Elena dr. Aciu, cu nădejdea că va reveni la postul de comandă, căci pentru aceasta e născută, și conștiința nu i-ar îngădui să stea la o parte de la munca pentru Domnul, când răgazul pe care îi cere acum, va crede că poate lua sfârșit. Face cădurosul îndemn să închinăm toate puterile sufletului, tot ce avem mai bun, în jurul Majestății sale Regelui Carol II, pentru un viitor mai fericit în țara noastră bogată, cu hotarele lărgite prin dreptatea lui Dumnezeu. Cu aceste cere binecuvântarea Domnului asupra AGRU-lui și asupra tuturor acelor care s-au asociat pentru opera Domnului și pentru apropierea sufletească către Dumnezeu.

Congresul luând sfârșit, urmează un banchet în restaurantul băilor *HEBE*, la care iau parte peste 60 persoane. Toastează Excelența Sa Dr. Iuliu Hossu, domnii: prefect col. Dumitrache, dr. Eugen Dunca, dr. Leon Scridon (Bistrița), prof. dr. Alexandru Borza, prof. dr. Sever Pop și prof. Ioan Buta (Cluj).

LOCUITORI DIN SÂNGEORZ-BĂI PARTICIPANȚI LA PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

(1914 – 1918)

-V-

Dorin Dologa

Primul război mondial a început la 28.07.1914, când Imperiul austro-ungar a declarat război Regatului Serbiei. Împăratul Franz Josef a proclamat mobilizarea armatei austro-ungare. Au fost chemați sub arme bărbații cu vârsta cuprinsă între 20 și 45 de ani, care trebuiau să se prezinte la unitățile militare de care aparțineau ca rezerviști. Intensificarea operațiunilor militare și pierderile suferite pe front au determinat autoritățile militare austro-ungare ca, din februarie 1916 să îi mobilizeze și pe bărbații cu vârsta cuprinsă între 45 și 50 de ani, iar începând cu luna martie 1916 și pe tinerii care împliniseră vârsta de 18 ani¹. Printre cei mobilizați s-au aflat și locuitorii din Sângeorz-Băi, ale căror cazuri le prezentăm în continuare:

Macavei Grigore s-a născut la 03.02.1885. El era fiul lui Macavei Tănase și Macavei Maria (născută Măgherușan). La 25.02.1911 s-a căsătorit cu Tahăș Maria, născută la 15.04.1881, fiica lui Tahăș Samson și Tahăș Saveta (născută Popicica). Macavei Grigore locuia în comuna Rodna Nouă (Șanț), iar Tahăș Maria în comuna Sângeorz-Băi. Prin căsătorie Macavei Grigore s-a stabilit în comuna Sângeorz-Băi. Împreună cu soția sa, Macavei Grigore a avut 2 copii: Victoria, născută la 12.11.1911 și Ioan, născut la 15.07.1913. La 08.02.1915 Macavei Grigore a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 08.04.1916 a fost rănit pe frontal italian și a fost internat în spitalul din Oberlitz din Austria. În urma rănii primite el a fost diagnosticat cu o ușoară atrofie a antebrațului stâng, cu un calus vicios al antebrațului și o cicatrice muscular intensă în terțul superior al coapsei stângi. La 31.10.1917 a fost reformat și lăsat la

¹ Desideriu Gecse, Alena Gecse, *În slujba monarhiei bicefale*, în „Magazin Istoric”, nr. 6 (567), iunie 2014, București, p. 66.

vatră. La 25.09.1918 Macavei Maria, soția lui Macavei Grigore a a încetat din viață. Rămas văduv, Macavei Grigore s-a recăsătorit și a avut împreună cu a doua soție alți 4 copii: Flore, născut la 18.02.1920, Saveta, născută la 24.01.1922, Ana, născută la 25.05.1924 și Valeria, născută la 28.03.1928¹.

Marica Gavrilă s-a născut la 04.04.1877 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Marica Ștefan și Marica Tecla (născută Gagea). La 04.10.1900 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1902 a fost trecut în rezervă. La 12.02.1914 s-a căsătorit cu Buia Palagia, născută la 01.11.1867, fiica lui Buia Login și Buia Gaftona (născută Ciapa), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 05.10.1914 a dispărut pe front².

Mărcuș Alexandru s-a născut la 23.07.1885. El era fiul lui Mărcuș Artene și Mărcuș Maria (născută Candale). La 01.10.1903 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița, iar la 01.10.1906 a fost trecut în rezervă. La 24.06.1907 s-a căsătorit cu Costan Senia, născută la 12.10.1883, fiica lui Costan Mihăilă și Costan Trifilia (născută Măriuș). Împreună cu aceasta a avut 1 copil, pe Ioana, născută la 24.08.1908. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe front. La 15.06.1915 a încetat din viață pe front în timpul luptelor de la Predborze din Galiția. Rămasă văduvă, soția sa, Mărcuș Senia, s-a recăsătorit la 12.11.1921 cu Prislopan Ilie, în vârstă de 25 de ani, fiul lui Prislopan Ioan și Prislopan Maria³.

Mărcuș Ion s-a născut la 10.09.1893 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Mărcuș Artene și Mărcuș Melania (născută Candale). La 18.07.1914 s-a căsătorit cu Pop Maria, născută la 01.08.1893, fiica lui Pop Leon și Pop Ileana (născută Flămând), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 16.01.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 10.06.1915 a dispărut pe front⁴.

¹ Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale (S.J.B.N.A.N.), fond *Invalizi, orfani și văduve de război*, dos. 3080, f. 1-9, 12-14, 19-29.

² *Ibidem*, dos. 3469, f. 4, 6, 7, 12.

³ *Ibidem*, dos. 3368, f. 2,3,5, 7-13, 17-20.

⁴ *Ibidem*, dos. 3447, f. 4-6.

Mic Dumitru s-a născut la 22.10.1871 în comuna Ambriciu (Breaza). El era fiul lui Mic Petru și Mic Eudochia (născută Moroșan). Ulterior s-a stabilit în comuna Sângeorz-Băi. La 03.08.1891 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 03.08.1893 a fost trecut în rezervă. La 18.09.1915 s-a căsătorit cu Berciu Maria, născută la 03.08.1894, fiica lui Berciu Vasile și Berciu Ana (născută Jarda), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 16.01.1916 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 08.06.1918 a dispărut pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Berciu Maria, s-a recăsătorit la 29.10.1921 cu Hodoroga Domide din Maieru, născut la 05.01.1896, fiul lui Hodoroga Avacum și Hodoroga Trifilia (născută Voniciak)¹.

Mihăese Gavrilă s-a născut la 06.04.1872 în comuna Salva. El era fiul lui Mihăese Ioan și Mihăese Rodovica (născută Ostace). Mihăese Gavrilă aparținea contingentului anului 1894. La 17.02.1900 Mihăese Gavrilă s-a căsătorit cu Hirșman Maria, născută la 28.03.1877 în comuna Salva, fiica lui Hirșman Petre și Hirșman Maria (născută Morariu). Împreună cu aceasta a avut 3 copii: Ioan, născut la 25.12.1901, Ilie, născut la 31.07.1904 și Floarea, născută la 15.07.1910. La 05.02.1911 Mihăese Maria a încetat din viață din cauza unei pneumonii. La 15.02.1915 Mihăese Gavrilă a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe frontul din Italia. La 24.09.1918 acesta a dispărut pe front. La 01.03.1923 Mihăese Nicolae a fost numit ca tutore al celor trei copii rămași orfani de ambii părinți. Ulterior Mihăese Floarea s-a stabilit la Sângeorz-Băi².

Mihăilă Ion s-a născut la 15.03.1878 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Mihăilă Roman și Mihăilă Ileana (născută Andresi). La 01.10.1904 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 04.10.1906 a fost trecut în rezervă. La 12.06.1908 s-a căsătorit cu Buia Ioana, născută la 10.12.1881, fiica lui Buia Simion și Buia Ana (născută Budușan). Împreună cu aceasta a avut 3 copii: George, născut la 24.02.1909, Nicolae, născut la 16.10.1910 și Maxim, născut la 27.10.1912. La 02.08.1914 Mihăilă Ion a fost mobilizat ca soldat în

¹ *Ibidem*, dos. 3485, f. 2, 6, 8, 12, 15-18.

² *Ibidem*, dos. 3207, f. 2-10.

cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 14.11.1916 a dispărut pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Mihăilă Ioana, nu s-a mai recăsătorit¹.

Moroșan Alexa s-a născut în anul 1879 în comuna Ambriciu (Breaza). El era fiul lui Moroșan Constantin și Moroșan Dochia. La 05.10.1900 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 04.10.1902 a fost trecut în rezervă. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. În anul 1916 a fost rănit la mâna stângă pe frontal italian. În urma rănii primite a fost diagnosticat cu pierderea ultimei falange de la policele stâng, cu pierderea totală a funcționalității acestuia și a indicelui stâng ca urmare a rănirii prin metacarp. La 29.01.1917 a fost reformat și lăsat la vatră².

Mustață Grigore s-a născut la 02.02.1887. El era fiul lui Mustață Grigore și Mustață Maria (născută Vocș). Acesta era de meserie cojocar. La 01.10.1908 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 64 infanterie austro-ungară din Orăștie, iar la 01.10.1911 a fost trecut în rezervă. La 13.07.1912 s-a căsătorit cu Dărăban Firoana, născută la 13.07.1885, fiica lui Dărăban Nechita și Dărăban Ioana (născută Șpaimoc), dar nu a avut copii împreună cu aceasta. La 02.08.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 64 infanterie austro-ungară din Orăștie și trimis pe front. La 23.08.1915 a încetat din viață în timpul luptelor de la Suchadol. Rămasă văduvă, soția sa, Mustață Firoana nu s-a mai recăsătorit³.

Mutu Alexandru s-a născut la 29.08.1887 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Mutu Login și Mutu Irina (născută Lenca). La 01.10.1904 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 01.10.1906 a fost trecut în rezervă. La 04.04.1908 a fost concentrat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej, iar la 09.05.1908 a fost demobilizat. La 13.07.1908 s-a căsătorit cu Șorecău Maria, născută la 16.02.1884, fiica lui Șorecău Alexandru și Șorecău Ioana (născută Badeu). Împreună cu aceasta a avut 2 copii: Irina, născută la 12.07.1909 și Alexandru, născut la 23.08.1914. La 02.08.1914 Mutu Alexandru a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. Acesta a plecat fără să-și poată vedea copilul, care s-a născut trei săptămâni mai târziu. La 14.07.1915 Mutu Alexandru a dispărut pe front. La 08.02.1919

¹ *Ibidem*, dos. 3205, f. 3, 17-20, 23, 26 și dos. 3243, f. 1, 4, 9.

² *Ibidem*, dos. 3046, f. 9,11, 12, 18.

³ *Ibidem*, dos. 3095, f. 1-3, 6-8 și dos. 3246, f. 2-3, 6-7, 9-10, 16-18, 25.

Mutu Maria, soția sa, a încetat din viață din cauza tuberculozei. La 30.10.1919 Șorecău Alexandru, tatăl lui Mutu Maria a fost numit tutore al celor doi copii rămași orfani de ambii părinți¹.

Mutu Maxim s-a născut la 18.03.1886. El era fiul lui Mutu Cosma și Mutu Palagia (născută Pop). La 21.11.1910 s-a căsătorit cu Macavei Cătălina, născută la 08.11.1881, fiica lui Macavei Bartolomei și Macavei Ioana. Împreună cu aceasta a avut 2 copii: Ion, născut la 07.04.1920 și Saveta, născută la 09.06.1923. La 06.10.1910 Mutu Maxim a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 infanterie austro-ungară din Bistrița, iar la 01.10.1910 a fost trecut în rezervă. La 27.07.1914 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 64 infanterie austro-ungară din Bistrița și trimis pe frontul din Serbia. La 24.11.1915 a fost rănit pe frontul sârbesc. La 24.12.1915 a fost înaintat la gradul de fruntaș. La 01.11.1917 a fost lăsat la vatră. În urma rănii primite a fost diagnosticat cu rigiditatea coloanei vertebrale lombare, cicatrice și un mic gibbus (deformare a coloanei)².

Neamț Mihai s-a născut la 11.09.1884 în comuna Sângeorz - Băi. El era fiul lui Neamț Andrei și Neamț Maria. El era căsătorit și avea 4 copii: Ioan, născut la 19.06.1911, Maria, născută la 17.05.1914, Gavril, născut la 21.09.1918 și Saveta, născută la 19.05.1921. La 15.02.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 16 obuziere austro-ungar. La 17.12.1917 a fost rănit pe frontul italian, iar la 24.03.1918 a fost lăsat la vatră. În urma rănirii la gât el a fost operat de lymphomă (la nodulii limfatici) rămânând cu o cicatrice supra sternală și cervicală laterală stânga³.

Nicolae Alexandru s-a născut la 25.09.1881 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Nicolae Vasile. El a aparținut contingentului anului 1909. La 23.02.1911 s-a căsătorit cu Clipotă Ileana, născută la 25.05.1882, împreună cu care a avut 2 copii: Ion, născut la 06.06.1912 și Florian, născut la 05.04.1914. În timpul primului război mondial Nicolae Alexandru a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front, unde a dispărut. Rămasă văduvă, soția sa, Nicolae Ileana, nu s-a mai recăsătorit⁴.

¹ *Ibidem*, dos. 3187, f. 4-10.

² *Ibidem*, dos. 3228, f. 1-5, 8-9, 11, 14-15, 19.

³ *Ibidem*, dos. 3478, f. 1-5, 7, 9-11.

⁴ *Ibidem*, dos. 3602, f. 1-11.

Nicolae Dănilă s-a născut la 15.06.1890 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Nicolae Dănilă. La 17.12.1912 s-a căsătorit cu Sfrângeu Ana, născută la 25.12.1895 în comuna Sângeorz-Băi, fiica lui Sfrângeu Alexandru și Sfrângeu Maria (născută Miherta). În timpul primului război mondial Nicolae Dănilă a fost mobilizat și trimis pe front, de unde nu s-a mai întors. Rămasă văduvă, soția sa Nicolae Ana, nu s-a mai recăsătorit¹.

Nițiu Maxim a fost căsătorit cu Ruști Nastasia, născută în anul 1881 în comuna Sângeorz-Băi. În timpul primului război mondial Nițiu Maxim a fost mobilizat și trimis pe front, unde a dispărut².

Ogâgău Paramon s-a născut la 14.03.1885 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Ogâgău Roman și Ogâgău Ileana (născută Georgeș). La 09.03.1907 s-a căsătorit cu Hârură Ioana, născută la 02.04.1888, fiica lui Hârură Anchidim și Hârură Maria (născută Lăpușan). Împreună cu aceasta a avut 3 copii: Maxim, născut la 21.03.1907, Nicolae, născut la 21.12.1909 și Roman, născut la 14.07.1913. La 16.01.1915 a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 32 honvezi din Dej și trimis pe front. La 10.02.1918 acesta a dispărut pe front. Rămasă văduvă, soția sa, Ogâgău Ioana, s-a recăsătorit la 16.02.1933 cu Pătrașcu Maxim, născut la 14.04.1878, fiul lui Pătrașcu Petru și Pătrașcu Senia (născută Cucu)³.

(Va urma)

¹ *Ibidem*, dos. 3750, f. 22, 23, 29, 34.

² *Ibidem*, dos. 3679, f. 3-7.

³ *Ibidem*, dos. 3793, f. 12, 13, 20-25

DISCURSUL PRO-DINASTIC ȘI LOIALIST AL UNOR IERARHI ȘI POLITICIENI ARDELENI ÎN MOMENTUL INTRĂRII ROMÂNIEI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Alexandru DĂRĂBAN

Primul Război Mondial este unul dintre cele mai importante evenimente ale secolului al XX-lea, un eveniment care și-a lăsat amprenta asupra populației din aproape întreaga lume. Totodată, acest eveniment a fost unul dintre cele mai importante momente din istoria românilor, despre care s-a scris foarte mult. Articolul meu se oprește la o zonă mai restrânsă, Transilvania, ca o provincie distinctă a dublei monarhii, dar voi exemplifica unele aspecte, preponderent cu cazuri și atitudini venite din partea unor ierarhi ardeleni, dar și a unor politicieni de prim rang, încercând demonstrarea faptului că, sub presiunea momentului, liderii naționali ai românilor, constrânși de poziția aceasta, vor formula și vor emite o serie de acte cu caracter pro-dinastic și loialist, dorind să protejeze interesele românilor ardeleni în fața abuzurilor autorităților maghiare.

Fidelitatea față de împărat și dinastie, rezultat al unor experiențe trăite și valorificate la nivelul imaginarului politic, s-a datorat, mai ales, episodului mitic reprezentat de guvernarea luminată a celui care a fost Iosif al II-lea. Mitul politic al *bunului împărat*, la românii din Transilvania, a avut o valoare terapeutică, semnificând o structură mentală realizată în jurul împăraților habsburgici, a căror politică reformistă răspundea așteptărilor aproape mesianice ale populației românești¹. Chiar dacă realitatea istorică a atenuat din intensitate existența mitului, totuși tendința țăranului român și nu numai, de a-l

¹ Petre Din, *Mitul „bunului împărat” în Transilvania sub Iosif al II-lea*, în „Revista Bistriței”, XV, Cluj-Napoca, Editura Accent, p. 213.

absolvi pe suveran de orice vină, convins că stăpânul lor era plin de intenții bune față de persoana lor, va alimenta în continuare imaginarul social și politic al românilor din Transilvania.¹

Intrarea în război a României, fapt care s-a petrecut în 1916, păstrându-se continuitatea mitului *bunul împărat*, a fost interpretată, ca *noul nostru dușman* care a intrat în război în *contra monarhiei noastre*. Se mai făcea mențiunea că: [...] *avem, deci, cu un dușman mai mult și noul dușman e fratele nostru* [...] *Dacă înțelepții de la București au crezut că așa e mai bine, fie așa! Noi ne vom face datorința și față de ei. Căci mare ne este iubirea de neam, dar mai mare ne este iubirea de patrie! Să o știe, deci, aceștia, că drumul pe care vreau să-l facă la Alba-Iulia, îl vor putea face numai peste cadavrele noastre, ale tuturor, și trecând peste râurile de sânge, scurs din vinele noastre. Să o știe, că peste cadavrele care vor trece, sunt cadavre românești, sângele prin care vor umbla, e sânge românesc! Dacă râvnesc la o astfel de bravură, pentru care istoria are să-i condamne cu asprime, poftescă să o săvâșească. A lor e răspunderea, ale noastre vor fi suferințele. Asta e solia, tristă și dureroasă, pe care o trimitem fraților noștri de peste munți, în aceste momente de nespusă jale și durere [...].²*

Pare surprinzătoare, pentru mulți, atitudinea întregului Consistor episcopal ortodox din Arad, care s-a întrunit în ședința din 24 August (6 septembrie) 1916. Prezenți au fost: P. S. S. Episcop diecezan Ioan I. Papp, ca președinte, precum și următorii asesori din cler: Roman Ciorogariu, Gheorghe Popoviciu, Vasilie Beleş, Cornel Lazăr, Fabrițiu Manuilă, Mihaiu Păcățian, Dr. Gheorghe Ciuhandu, Traian Vățian, Dimitrie Muscan, Mihaiu Lucuța, iar mireni: Sava Raicu, Dr. Gheorghe Popa, Vasile Goldiș, Petru Truția, Gherasim Șerb, Iosif Moldovan, Dr. Nestor Oprean, Aurel Petroviciu și Dr. Cornel Iancu. La propunerea secretarului consistorial, Vasile Goldiș, s-a admis cu unanimitate întocmirea unul *Manifest de loialitate*³ care a fost trimis ministrului-președinte ungar Ștefan Tisza. Această declarație umilitoare a fost adresată clerului și credincioșilor săi în data de 18/31 august 1916, la patru zile după intrarea României în război.⁴

În oficiosul Mitropoliei Greco-catolice de la Blaj, *Unirea*, erau prezentate atitudinile unor politicieni ardeleni, de cel mai înalt rang, deputați în parlamentul de la Budapesta. Deputatul

¹ *Ibidem*, p. 214.

² *Telegraful Român*, Anul LXIV, Sibiu, 11/24 octombrie 1916, număr 85, p. 344.

³ *Biserica și Școala*, Anul XL, Arad, număr 35, 28 august/10 septembrie 1916, p. 279.

⁴ Ion Rusu Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletul Vechiului Regat – fapte, documente și facsimile*, București, Cartea Românească, f.a., pp. 361-363.

Dr. Alexandru Vaida-Voievod, în urma acestor evenimente, declara: *Iată, dar, că tot s-a întâmplat astfel decât au sperat și năzuit românii cei mai buni și mai cumpăniți din Bucovina și Ungaria. Toate străduințele neobosite de a îndupleca România ca în interesul viitorului Românismului întreg, să se alăture Puterilor Centrale, s-au dovedit a fi o muncă de Sisif [...].*

Două momente caracterizează punctul acesta de vedere, motive de considerații sentimentale și de politică reală.

Iubirea de patrie, devotamentul pentru dinastie, ce sălășluiește la românii din Monarhie, s-a dezlănțuit în forma de însuflețire pentru război și în acte de vitejie strălucite pe care le săvârșesc fiii poporului român pe toate fronturile.

Majoritatea acestui popor a stat în robie și împărăteasa Maria Tereza și marele ei fiu, Iosif al II-lea, au rupt lanțurile ce încătușa nația noastră și sub domnia acestora a căpătat primele raze de lumină. La tradițiile acestea culturale și politice se mai adaugă și gloria militară dobândită de grănicerii români din Ardeal și Banat, care sub steagurile habsburgice s-au distins prin fapte de arme nemuritoare, în curs de veacuri.

Lupta politică ne-a oțelit și a dezvoltat conștiința națională a românismului, caracterul fiecărui român ca și al nației întregi.

Democratizarea de neînălțurat a Ungariei, după război, ar fi deschis și poporului nostru perspective că încrederea cu care au plecat flăcăii noștri în război nu va fi înșelată și victoria poporului român, în toate garanțiile instituționale ale dezvoltării ei etnice libere.

Aceasta era și este concepția tuturor românilor din Austro-Ungaria. Și acestea, toate, s-au trecut cu vederea. Ce dezamăgire, ce lovitură pentru poporul nostru: *Poporul român din Austro-Ungaria, însă, va păstra același devotament față de dinastie și patrie, probat de veacuri, cu aceeași sinceritate și dragoste ca în trecut. Căci instinctele populare și tradițiile nu se pot schimba de azi pe mâine. Dacă, însă, ne închipuim toate suferințele românismului habsburgic și dacă luăm în considerare toate faptele de mai sus, atunci nu putem concepe declarația de război a României și, tot mereu, trebuie să ne întrebăm: Cum a fost cu puțință așa ceva? Autorului acestei catastrofe, de bună-seamă, că-l va ajunge blestemul viitoare generații român.¹*

Într-o adunare municipală care a avut loc în comitatul Solnoc-Dăbâca, la Dej, deputatul român Dr. Teodor Mihali, președintele partidei naționalităților a făcut următoarea declarație: *În chemarea ce*

¹ *Unirea*, Anul XXVI, Blaj, joi 7 septembrie 1916, număr 89, pp. 1-2.

am adresat-o fiilor poporului român din patrie la începutul războiului mondial, am dat expresiune credinței mele nestrămutate că românismul din patria noastră, precum în trecut, așa și în timpul războiului va rămâne loial și cu același atașament tradițional întru apărarea tronului și a patriei, gata de jertfe pe câmpul de război, ca și acasă. Experiențese de peste doi ani au confirmat în mod strălucit presupunerea mea și cu mândrie pot să stabilesc că faptul acesta a fost recunoscut și de factorii autorizați din patria noastră și ai aliaților noștri. Acum când România, spre surprinderea noastră dureroasă, a apărut ca un nou dușman contra monarhiei, când noi am crezut și am sperat mereu că va lupta cu noi în marea bătălie pentru apărarea intereselor noastre de existențe comune, declarăm, în mod solemn, această nouă fază a războiului mondial nu va zdruncina întru nimic ținuta noastră patriotică, loialitatea noastră tradițională și credința noastră nestrămutată către tron și patrie, ci ne va face să ne împlinim în măsură și mai mare datoriile noastre patriotice și cetățenești. Rog să se ia la cunoștință această declarație pe care o fac și pentru liniștirea și informarea concetățenilor noștri și am convingerea fermă că dreapta noastră cauză sprijinită de iubirea frățească, de înțelegere și susținere reciprocă, care nu se dă în lături de la niciun sacrificiu, va birui sigur¹.

Sentimentele de indignare și de dispreț față de intrarea în război a României alături de Antanta au continuat să fie exprimate la diferite ocazii și în diferite forme. Astfel, Consistoriul Diecezan Ortodox, întrunit la Oradea Mare în data de 8/21 septembrie 1906, prin mitropolitul Vasile Mangra, episcopii Ioan al Aradului și Miron al Caransebeșului au dat o scrisoare circulară, adresată clerului și poporului drept credincios român din întreaga mitropolie ortodoxă română din Ungaria și Transilvania în care se menționa, printre altele: [...] *cu sprijinul monarhiei habsburgice s-a ridicat și s-a întărit România modernă, liberă și independentă care, de bunăvoie, s-a legat de monarhia noastră cu contract de credincioșie, cu făgăduieli de sprijinire reciprocă. România, spre marea noastră durere, a călcat făgăduiala de credință, a rupt pecețile contractului în chip perfid și a ridicat arma asupra patriei noastre, asupra înălțatului nostru împărat și rege; și asupra acelor frați care, de doi ani de zile, luptă pe moarte și viață cu o vitejie nemaipomenită împotriva dușmanilor monarhiei [...] Unde vă este și în ce se arată patriotismul vostru, români, ucigători de frați? [...] Fiți cu încredere că în ziua judecării și a răsplătirii, Majestatea Sa, înălțatul nostru împărat și rege împreună cu luminatul său guvern ungar, nu vor întârzia a răsplăti după merit, credința și vitejia cu care ați apărat tronul și*

¹ *Ibidem*, p. 2.

*patria, asigurând condițiunile trebuincioase pentru dezvoltarea și întărirea etnică, culturală și economică a poporului din patrie*¹.

În dieta țării au făcut declarații *corecte patriotice* deputatul naționalist român Dr. Ștefan Cicio Pop, exprimându-și adâncă mâhnire și atitudinea necorectă a României și asigurând pe cei de la conducerea țării despre nestrămutata loialitate a poporului român din Ungaria față de tron și patrie, care loialitate nu va fi deloc zdruncinată prin declarația de război, neașteptată, a României.²

Mitropolitul de Blaj, Dr. Victor Mihaly, a trimis guvernului adresă de loialitate precizându-și bine punctul de vedere, al lor și al poporului întreg românesc din patrie, față de noul dușman al monarhiei.³ Demnă de remarcat este și poziția episcopului greco-catolic de Oradea Mare, Demetriu Radu, care a declarat următoarele: *Poporul român din Ungaria se alipește de veacuri de pământul însângerat al patriei noastre, iar credința față de tron e un lăsamânt sfânt și strămoșesc. Frații noștri, în decurs de veacuri, s-au luptat pentru gloria sfintei coroane ungare. Sângele vărsat șiroaie pe toate câmpurile ni-e martor, că nepoții păstrează pilda străbună. Noi nu dorim eliberare. Ne alipim la integritatea patriei. Suntem convinși că factorul sfintei coroane ungare va asigura și pe viitor dezvoltarea poporului român din Ungaria. Și noi vrem pace, dar numai astfel de pace care să asigure integritatea Monarhiei și a patriei noastre.*⁴

Înalți prelați ai ambelor biserici române în fruntea episcopiiilor cărora se aflau, cu numeroși reprezentanți din cler și mireni, s-au întrunit într-o mare *Manifestațiune a românilor din Ungaria* în care și-au manifestat sprijinul față de monarhia austro-ungară. În urma acestei întruniri s-a întocmit o declarație care au înaintat-o *domnului ministru prezident Ștefan Tisza* cu rugămintea ca, la rându-i, s-o aducă la cunoștința Majestății Sale, împăratul și regele Carol, în care se precizau următoarele: *Conform răspunsului adresat prezidentului Statelor Unite din partea guvernelor statelor aparținătoare Antantei, unul din scopurile război ale dușmanilor noștri este eliberarea diferitelor naționalități, între acestea, și a românilor de sub domnia străină. Această exprimare de voință a dușmanilor noștri e îndreptată în mod nemijlocit în contra integrității patriei noastre. Ca reprezentanți bisericești și mirenești, și ca reprezentanți chemați ai românilor din țările de sub sfânta coroană ungară, în numele românilor din patrie respingem cu cea mai mare tărie afirmarea că noi*

¹ *Telegraful Român*, Anul LXIV, Sibiu, marți 11/24 octombrie 1916, număr 85, pp. 343-344.

² *Ibidem*, p. 345.

³ *Ibidem*.

⁴ *Unirea*, Anul XXVI, Blaj, joi 8 februarie 1917, număr 6, pp. 1-2.

am trăit sub o dominație străină. Noi, românii, suntem cetățeni liberi și egal îndreptățiți ai patriei ungare. Nu există nicio singură lege în Ungaria care, în privința drepturilor și a libertăților, precum și a datorințelor, ar face deosebire între cetățenii de limbă maghiară și nemaghiară. De secole e legat poporul român din Ungaria, cu cea mai mare credință și iubire, de pământul patriei noastre, udat atât de des cu sângele propriilor săi fii. Iar credința față de persoana unsă a domnitorului nostru și față de prealuminata casă domnitoare e o tradiție sfântă și nobilă, de mult obișnuită la poporul nostru. Pătrunși de aceste înalte sentimente, au luptat înaintașii noștri, în curs de o mie de ani cu frații lor maghiari, pentru apărarea și gloria sfintei coroane ungare; și cum că acum și strănepoții lor fac același lucru, dovedește sângele lor vărsat în râuri pe câmpurile de luptă, iar acasă însuflețirea noastră pentru aducerea oricăror jertfe. Nu e străină, deci, pentru noi, domni de sub sfânta coroană ungară. Nu vrem să știm nimica de promisa eliberare. Ținem cu tărie la inviolabilitatea patriei noastre ungare. Noi considerațiuni momentane, oportuniste, au determinat și determină această atitudine rezolută și neșovăitoare a poporului român din patrie, ci adâncă convingere politică bazată pe experiențele făcute în cursul multor secole și pe tradițiile istorice, căci noi știm că și în viitor splendoarea și căldura sfintei coroane ungare va rămânea chemată să asigure dezvoltarea culturală, economică și politică a românimeii din Ungaria. Noi, românii din Ungaria, ținem cu tărie la aceea, ca să trăim sub domnia sfintei coroane ungare. Pentru înfăptuirea acestei voințe neînfrante, sângerează miile dintre frații noștri și pentru asigurarea acestei voințe a noastre va lupta și mai departe poporul român din patrie, cu opintirea tuturor armelor sale¹.

Declarația a fost semnată de următorii:

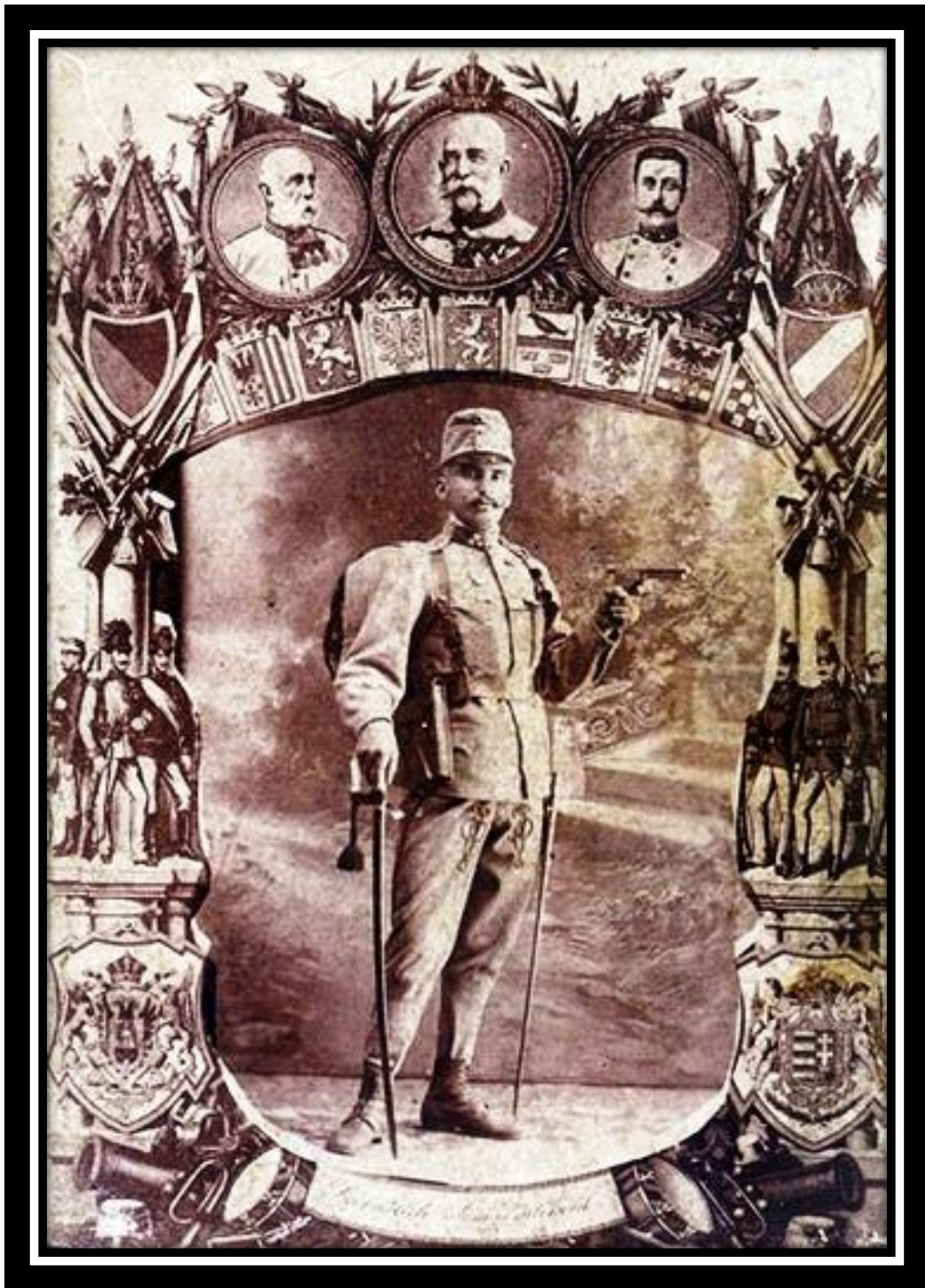
- Dr. Victor Mihaly, arhiepiscop de Alba-Iulia și mitropolit de Blaj;
- Vasile Mangra, arhiepiscop și mitropolit al românilor greco-orientali din Ungaria;
- Dr. Demetriu Radu, episcop greco-catolic de Oradea Mare;
- Ioan I. Papp, episcop greco-oriental de Arad;
- Dr. Valeriu Frențiu, episcop greco-catolic de Lugoj;
- Dr. Miron E. Cristea, episcop greco-oriental de Caransebeș;
- deputații dietali: Dr. Teodor Mihaly, Gavriil Rednic, Dr. Iosif Siegescu, Petru Corcan, Alexandru Gheție, Ludovic Man, Dr. Petru Mihaly, Dr. Nicolae Șerban;

¹ *Telegraful Român*, Anul LXXV, Sibiu, marți 7/20 februarie 1917, număr 9, p. 33; *Unirea*, Anul XXVI, Blaj, număr 8, sâmbătă 17 februarie 1917, pp. 1-2.

- Constantin Bunea, consilier aulic;
- Ioan Georgiu, prepozit în Gherla,
- canonicii: Dr. Victor Smigelschi, Alexandru Uilăcan, Dr. Izidor Marcu, Dr. Vasiliu Suciu, Coriolan Ardeleanu, Ilie Stan, Dr. Iacob Radu, Ioan Mandincea, Dr. George Miculaș, Neculau Nestor;
- Iuniu Brut Micu, protonotar consistorial;
- Dr. Ioan Sâmpetrea, profesor;
- Dr. Gheorghe Popoviciu, protopresbiter greco-oriental;
- Dominic Rațiu, dirigentul filialei „Albina”;
- Dr. George Popa, jude regesc;
- arhimandriții: Dr. Eusebiu Roșca, Filaret Musta, Dr. Ilarion Pușcariu, protosinghelul Dr. Iosif Tr. Bădescu;
- Nicolae Zigre, Octavian Costea, secretari mitropolitani greco-orientali;
- asesorii consistoriali: Nicolae Ivan, Lazăr Triteanu;
- profesorii de seminar: Ștefan Roșianu, Dr. Vasile Stan, Timoteiu Popoviciu, Dr. Romulus Căndea, Dr. Pavel Roșca, Dr. Nicolae Bălan;
- prepoziții: Dr. Florian Stan, Ioan Boroș;
- Tit Bud, vicar, în numele tuturor membrilor clerului român din Maramureș;
- Dr. Victor Bojor, Dr. Octavian Domide, Andrei Bârseanu, Ioan I. Lapedatu, Dr. Constantin Pavel, Francisc Hubic și alții.¹

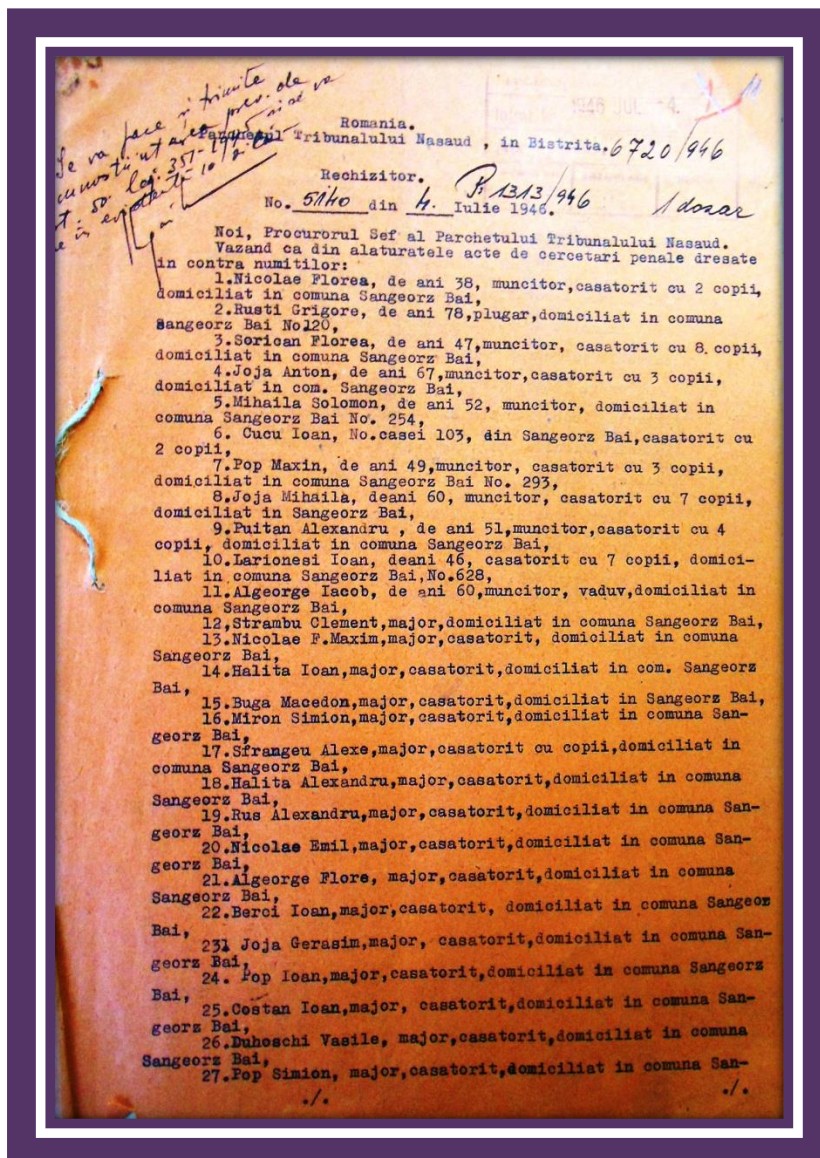
Odată cu ivirea zorilor înfăptuirii României Mari, când triumful politicii patriotice și înțelepte dusă de Ion I. C. Brătianu era vizibil și când prăbușirea monarhiei austro-ungare era o chestie de zile, toți *dietalii români de la Budapesta*, precum și ierarhii celor două biserici din Ardeal și-au modificat discursul simțindu-se eliberați de presiunile autorităților maghiare și de cenzură, exprimând adeziunea totală la politica națională a organismelor create în toamna și iarna anului 1918, precum și la istoricul act al Marii Adunări Naționale de la Alba-Iulia din 1 decembrie 1918. Acest aspect, demonstrează faptul că mesajele, manifestele și declarațiile de fidelitate față de patrie și dinastie, formulate în timpul războiului, au fost redactate sub presiunea momentului, liderilor politici români fiindu-le solicitată emiterea acestor acte cu scopul *docilizării* oamenilor de rând (considerându-se probabil că atitudinea liderilor naționali va influența atitudinea locuitorilor provinciei, precum și a celor plecați pe front).

¹ Ibidem.

Militar din primul război mondial (Foto Dorin Dologa)

RĂNILE COMUNISMULUI

georz Bai,
28. Carcu Costan, major, domiciliat in comuna Sangeorz Bai,
29. Pop Nicolae, major, casatorit, domiciliat in comuna Sangeorz
Bai, si
30. Mihali Solomon, domiciliat in comuna Sangeorz Bai, No. 254,
rezulta suficiente indicii de culpabilitate ca au comis:
delictul de sabotare a masurilor luate pentru dirijarea eco-
nomiei nationale, prev. de art. 27 pct. 3. din legea 351/1945, prin
aceea ca:

In cursul anului 1946, conform tabloului comunei Sangeorz Bai,
din 16 Mai 1946, au refuzat sa dea cota de fan cu care au fost im-
pusi pentru aprovizionarile cerute de Stat.
Vazand disp. art. 49 din legea No. 351/1945;
Inaintam actele instantei Speciale depe langa Tribunalul
Nasaud cu rugamintea sa binevoiasca a proceda de urgenta si cu pre-
cadere la judecarea cauzei.

Se vor cita:

Rusti Grigore, Sorican Flore, Joja Anton, Mihaila Solomon, Cucu
Ioan, Pop Maxim, Joja Mihaila, Puitan Alexandru, Larionese Ioan,
Algeorge Iacob, Strambu Echelement, Nicolae F. Maxim, Halita Ioan,
Buga Macedon, Miron Simion, Sfrangeu Alexe, Halita Alexandru, Rus
Alexandru, Nicolae Emil, Algeorge Florean Berci Ioan, Joja Gheras
Pop Ioan, Costan Ioan, Duhoschi Vasile, Pop Simion, Carcu Costan,
Nicolae, si Mihali Solomon, toti domiciliati in comuna Sangeorz Bai
si Nicolae Florea din com. Sangeorz Bai.

Parte civila: Statul Roman prin Ministerul Industriei si Co-
mert Comisariatul General al Preturilor Bucuresti.
Dat la Parchetul nostru astazi 3 Iulie 1946.

Procuror Sef,
Dr. A. Balan

Prim Secretar,
N. Cosma.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'N. Cosma', written over the printed name of the Prim Secretar.

CONDAMNAREA COMUNISMULUI (I)

RADU PREDA

Înainte de a parcurge pe scurt etapele sinuoase ale tentativei, în plină derulare, de condamnare a crimelor totalitarismului comunist, se ridică întrebarea legată de însuși statutul comunismului ca sistem politic. Importanța acestei distincții este enormă pentru că nu putem ajunge la un consens juridic privind crimele comunismului dacă nu avem un consens etic privind ideologia care le-a justificat. Or, imediat după anul de grație 1989 am văzut cum chestiunea comunismului ca idee și realitate nu a făcut obiectul unui proces, fie el și simbolic. Cinismul situației este cel mai sugestiv ilustrat de lipsa cadrului legal minim care să facă posibilă identificarea culpabilităților individuale pentru injustițiile comise. În lipsa vinovaților propriu-zisi, pentru crimele comunismului ajung să fie responsabile tot victimele. Așa se explică abundența bibliografică a lucrărilor care analizează tarele lui *homo post-sovieticus* dar care nu se ocupă deloc sau doar marginal de articulațiile teribilului experiment social din care acesta a ieșit. Altfel spus, tendința generală este de a distrage atenția de la cauze la efecte. Or, constatarea gradului de degradare a etosului social și a structurii mentale individuale după decenii de teroare și propagandă nu este decât o parte a diagnosticului. Mult mai important și util, inclusiv la nivelul terapiei postcomuniste, este identificarea mecanismelor care au produs aceste transformări nefaste. La urma urmelor, însăși construcția democratică de după 1989 este profund afectată dacă nu știm cum a fost posibil opusul ei absolut, cum popoare întregi au fost ținute într-un prizonierat de durată, cum din garant al libertății și dezvoltării persoanei, statul a degenerat în gardian, cum spațiul public a fost luat în posesie de monopolul ideologic, cum am devenit unii turnătorii altora, cum am participat la cultul personalității, cum denunțul a ruinat cariere de valoare și a impulsionat pe altele mediocre, cum întreaga scară a valorilor a fost redefinită până la desfigurare.

Care este însă modul de abordare a unei moșteniri totalitare? Așa cum ne arată cazul național-socialismului german, a franchismului spaniol, a regimului rasist sud-african sau a dramei ruwandeze interetnice, confruntarea cu abuzurile istoriei recente poate lua cel puțin trei forme: procesul penal (precum cel de la Nürnberg sau Tribunalul penal internațional pentru crimele din fosta Yugoslavie),

amnistia generală (precum în Spania după Franco) sau modelul acelor *Truth and Reconciliation Commissions* (cum este cazul în Africa de Sud). În cazul comunismului, niciuna dintre aceste formule nu a fost aplicată. Un proces penal nu a avut loc măcar și pentru simplul fapt că vinovații la vârf au fost fie executați (cuplul Ceaușescu), fie au fost lăsați să fugă (Honecker), fie s-au bucurat de o imunitate abil negociată anterior (Jaruzelski). Toată ierarhia imediat următoare a fost înlocuită prompt cu „specialiști” și „cadre” din liniile secunde, tranziția de la totalitarism la democrație realizându-se aproape fără fractură și, în plus, în termeni legali. Absența unei legi a lustrației în majoritatea țărilor Europei de Est a făcut imposibilă înnoirea structurilor decisive ale statului și a caționat direct formarea așa-zisei noi clase politice. Pentru a da doar exemplul primului Guvern al României post-comuniste, instalat la 26 decembrie 1989 sub conducerea lui Petre Roman, el însuși fiul unui comunist important, din 31 de miniștri, 23 erau foști membri ai Partidului Comunist. Cât privește o eventuală amnistie, ea nu va fi aplicată tot dintr-un motiv pe cât de „simplu”, pe atât de cinic: cum mai nimeni nu era vinovat de abuzurile comise în vechiul regim, actualii deținători ai puterii nu aveau pe cine să ierte. În fine, formula unei comisii sau a unui forum de reconciliere națională prin discutarea pe față a trecutului recent nu a putut nici ea să prindă la noi, dar nici în alte țări est-europene, tot din motivul esențial că partenerii de dialog, adică foștii slujitori ai regimului totalitar, nu au făcut pasul către societatea civilă. Este deosebit de grăitor aici modul cum a fost întârziată și obstrucționată activitatea Consiliului Național pentru Studierea Arhivelor Securității (CNSAS), culminând cu rușinoasa decizie din 31 ianuarie 2008 a Curții Constituționale dată ca urmare a plângerii unui informator de genul lui Dan Voiculescu. Una peste alta, invers proporțional cu amploarea mediatică și speranțele puse în schimbarea paradigmei politice, căderii comunismului nu i-a urmat practic nicio etapă sistematică de sintetizare și evaluare.

Condamnarea crimelor și ideologiei comunismului deopotrivă nu este îngreunată doar de rezistența, explicabilă biografic până la un punct, a nomenclaturii est-europene interesate să-și prezerve în plină democrație privilegiile obținute în perioada de teroare anterioară, ci și de rezervele unei mari părți a inteligenței vest-europene. Dacă stratagama vechilor slujitori ai comunismului deveniți peste noapte democrați este, cum aminteam deja, explicabilă, chiar dacă nu și justificabilă, poziția surprinzătoare a unora trăind în societăți libere are nevoie de o minimă exegeză. Comunismul a jucat în biografiile multora dintre intelectualii de vârf ai Europei occidentale rolul unei religii seculare,

adică a exercitat o forță de atracție irezistibilă. Numai astfel poate fi înțeles de ce, în drumurile lor prin Uniunea Sovietică, acești intelectuali obișnuiți de altfel cu rigoarea și mizând de regulă pe discernământul rațiunii erau dispuși să treacă cu vederea decalajul dintre teorie și practică, dintre „cultul comunist” și realitatea societății comuniste. Doar un puternic imbold, la limita dintre speranță și irațional, poate explica acceptarea terorii de stat ca mijloc de realizare a unei lumi mai bune, a distrugerii unor categorii sociale întregi de dragul făuririi unei lumi egale, fără clase, a injustiției sistematice în numele unei viitoare dreptăți universale. Chemarea manifestului comunist, lansată deja în 1848, de a face o revoluție care să schimbe din temelii ordinea lumii s-a dovedit cea mai atractivă metaforă politică de până acum. Orice abuz era permis în orizontul eshatonului comunist caracterizat prin depășirea definitivă a tuturor contradicțiilor și inegalităților, adică tocmai a acelor fenomene care în lectura lui Marx legitimau revoluția emancipării totale prin transformarea filosofiei în agent activ al istoriei. Ca metodă de gândire și de acțiune, această dialectică a comunismului științific justifica nenorocirea nemijlocită a lumii de dragul promisiunii de a o face cândva fericită.

Aceasta este, foarte pe scurt formulată, esența religiei atee a comunismului, cea care va număra în primele decenii ale secolului XX numeroși adepți în țări care vor fi ocolite de experiența punerii în practică a principiilor ei. Pe măsură ce data limită de instaurare a fericirii comuniste era însă amânată, comunismul inventându-și periodic noi dușmani care ar sabota desăvârșirea proiectului de societate nouă, nu puțini „credincioși” aveau să se convertească, adică să recunoască adevărata dimensiune a unei utopii necinstite și crude. Astfel, nu este deloc întâmplător că tocmai din rândul acestor convertiți, precum Kolakowski, Furet sau Courtois, pentru a aminti doar câteva nume de rezonanță, aveau să provină și cei mai reductibili analiști care vor demasca în termeni fără echivoc comunismul și vor spune crimelor sale pe nume¹.

¹ <http://www.teologia-sociala.ro/index.php/ro/blog-tso/11-blog-tso/60-condamnarea-comunismului-i>; *Tribuna*, nr. 170, Cluj-Napoca, 2009, p. 25.

ÎNCEPUTURILE REPRESIUNII COMUNISTE ÎN SÂNGEORZ-BĂI

ALEXANDRU DĂRĂBAN

Odată cu instaurarea regimul comunist, la 23 martie 1945 a fost publicat Decretul-lege nr. 187 pentru înfărtuirea reformei agrare¹ prin care s-au expropriat 1.468.000 ha de pământ², la suprimarea proprietăților funciare mai mari de 50 ha și nu în ultimul rând la o fărmițare a proprietății țărănești³. Tot în anul 1945, la data de 6 iunie, s-a emis Legea nr. 351 pentru reprimirea speculei ilicite și a sabotajului economic⁴.

Între primăvara anului 1945 și primăvara anului 1949 singura schimbare majoră în domeniul agrar a constituit-o introducerea *cotelor*, care au reoprezentat un adevărat coșmar pentru țăranimea din România. Înainte de orice, colectările s-au dovedit un instrument al luptei de clasă în domeniul rural. Sistemul colectărilor a pregătit terenul pentru instalarea agriculturii socialiste, prin ruina deliberată a gospodăriilor țărănești înstărite ce rezistau colectivizării și prin întărirea controlului politic asupra populației rurale. Sistemul colectărilor a fost organizat cu ajutorul unui amplu cadru legislativ, extrem de represiv, care descria în detaliu obligațiile producătorilor și stabilea pedepse aspre împotriva proprietarilor care refuzau să predea cotele specificate. El a fost implementat de aparatul de partid la nivel local, sprijinit de autoritățile locale, de miliție și de justiție⁵.

¹ *Monitorul Oficial*, nr. 68 bis, 23 martie 1945.

² Costin Murgescu, *Reforma agrară din 1945*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1956, p. 164.

³ Gheorghe Iancu, Virgiliu Țărău, Ottmar Trașcă, *Colectivizarea agriculturii în România. Aspecte legislative 1945-1962*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. XIII.

⁴ *Monitorul Oficial*, nr. 126, 6 iunie 1945.

⁵ Comisia Prezidențială pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România, *Raport Final*, Editori Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrinu, Cristian Vasile, Editura Humanitas, București, 2007, p. 241.

Pe fondul sărăciei cauzate de război, a secetei puternice, ce a cuprins România în anul 1946, al uriașelor reparații de război, colectările sunt văzute de comuniști ca o soluție pentru asigurarea necesarului de hrană a populației de la oraș și în același timp o modalitate de a face față cererilor ocupantului sovietic. Prin urmare, introducerea sistemului colectărilor reprezenta, în fapt, prima acțiune prin care noul guvern își extindea influența și asupra hranei¹. În acest scop s-a emis Legea nr. 68 februarie 1946. În anul 1947 s-a continuat cu consolidarea a cadrului legislativ în domeniul colectărilor și în același, însoțit de diverse măsuri prin care statul și-a întărit influența asupra gospodăriilor agricole particulare.

În cursul anului 1946, la data de 16 martie, primăria din comuna Sângeorz-Băi a întocmit un tablou cu un număr de 30 locuitori care au refuzat să predea cota de fân cu care au fost impuși. Practic, acesta a fost primul lot trimis în judecată de administrația locală în legătură strânsă cu organele de miliție. Actele de urmărire penală, în care erau acuzați de încălcarea Legii nr. 351 din 1945, au fost înaintate Instanței Speciale de pe lângă Tribunalul Năsăud cu *rugămintea să binevoiască a proceda de urgență la judecarea cauzei*². Rechizitoriul a fost întocmit contra numiților: Nicolae Florea, Ruști Grigore, Șoricău Florea, Joja Anton, Mihăilă Solomon, Cucu Ioan, Pop Maxim, Jojă Mihăilă, Puițau Alexandru, Larionesi Ioan, Algeorge Iacob, Strâmbu Clement, Nicolae P. Maxim, Haliță Ion, Buga Macedon, Miron Simion, Sfrângeu Alexe, Haliță Alexandru, Rus Alexandru, Nicolae Emil, Algeorge Flore, Berci Ioan, Jojă Gherasim, Pop Ioan, Costan Ioan, Duhaschi Vasile, Pop Simion, Cârcu Costan, Pop Nicolae și Mihali Solomon³.

Toți au fost acuzați pentru delictul de sabotare a măsurilor pentru dirijarea economiei naționale. Instanța i-a condamnat la câte 100.000 lei amendă corecțională, dar și la plata în solidar a cheltuielilor de judecată în valoare de 400.000 lei⁴.

Un alt lot a fost trimis în judecată, în anul 1947, pentru nepredarea cotei de lapte în zilele fixate de primăria comunală conform deciziei ministeriale și ordinului dat de Prefectura Năsăud. Acest lot îi cuprindea pe: Larionesi Maxim, Andronese Saveta, Olariu Maxim, Mutu Vasile, Pop Anton,

¹ Sanda Borșa, *Colectivizarea agriculturii în fosta regiune administrativă Cluj (1949-1962)*, Editura Mega, Cluj-Napoca, p. 20.

² Serviciul Județean Bistrița-Năsăud a Arhivelor Naționale (S.J.B.N.A.N.), Fond *Primăria Sângeorz-Băi*, fila 130.

³ *Ibidem*, fila 11 (față+verso).

⁴ *Ibidem*, filele 3, 11 și 95.

Ciobotaru Ioan, Treancă Toader, Georgeș Ioan, Mutu Ioan, Petroaie Ioan, Gagea Macedon. Aceștia au fost trimiși în judecata Instanței Speciale pentru delictul de sabotaj, fiind condamnați să plătească amenzi corecționale în valoare de 500.000 lei fiecare. Totodată au fost obligați să plătească în solidar 200.000 lei cheltuieli de judecată prin sentința dată în 31 iulie 1947¹.

Au fost întocmite, de asemenea, dosare individuale așa cum este și cazul care îl privește pe Haliță Ion, zis *Vărzar*. Asupra lui au fost întreprinse cercetări de către comandantul postului de miliție Sângeorz-Băi, plutonierul-major Cotfas Teodor, în urma adresei Comitetului Provizoriu al comunei. În ziua de 22 februarie 1950 locuitorul Haliță Ion, zis *Vărzar*, a fost anunțat de către organele administrative să se prezinte la IPEIL Valea Mare cu carul cu boi pentru transportarea unor materiale lemnoase, însă, acesta a refuzat să plece motivând că este bolnav. În concluziile raportului întocmit de organul de miliție se mai specifică că *acest chiabur refuză să predea cotele de lână, cartofi, brânză, lapte, fapt pentru care urmează a i se întocmi acte separate de trimitere în judecată*. Din investigațiile și cercetările întreprinse rezulta că se făcea pasibil de *criminalitatea legii de sabotare*.

S-a mai întreprins și o anchetă socială în legătură cu Haliță Ion în care se specifică că;

- individul este de origine din țărani chiaburi și foarte bine înstăriți;
- este proprietar a 4 vite mari, 40 de oi mulgătoare;
- este reacționar;
- contra sa s-au mai întocmit acte de trimitere în judecată și în toamna anului 1949 pentru că nu a predat cotele de cartofi;
- s-au mai întocmit acte de sabotaj pentru faptul că nu a predat cotele de lapte cu care a fost impus pe anul 1949;
- este foarte recalcitrant și nu predă niciun fel de cote față de stat până când nu este impulsivat de organele miliției, pe care le vede cu ochi răi, punând la cale pe alții să reclame organele miliției invocând diferite neadevăruri;
- este absolvent a 3 clase primare;
- n-a suferit condamnări;
- în plus mai are circa 5 ha de teren necultivabil, pășune;

¹ *Idem*, Fond Tribunalul Năsăud, Dosar nr. P. 1701/1947, Sentința penală nr. 587/1947.

- este proprietar a 12 ha de teren cultivabil;
- nu se supune tuturor măsurilor luate de către forurile superioare cu predarea cotelor;
- faptele le săvârșește cu intenție¹.

Toate acestea au fost trecute în procesul verbal întocmit la data de 25 februarie 1950, proces verbal care a fost înaintat Miliției Județului Năsăud, care, la rândul-i, l-a trimis Tribunalului din Năsăud².

Prima dezbatere în acest proces a avut loc în data de 27 martie 1950. Acuzatul a cerut proba cu martorii, dar a prezentat și un document din care reieșea că a efectuat transportul respectiv. Recunoștea că *a fost înștiințat ca în ziua de 23 februarie 1950 trebuie să efectuez un transport de lemne de la Valea Mare la Anieș însă nu a putut pleca chiar în acea zi întrucât carul era stricat și trebuia dus la reparat pentru a putea suporta o greutate mai mare, iar boii nu erau potcoviți pentru timp de iarnă întrucât drumul de la Șanț spre Valea Mare era înghețat și, deci, boii dacă nu erau potcoviți, alunecau. Și-a reparat carul și a potcovit boii, iar în ziua de 26 februarie și în ziua de 27 februarie s-a dus la Valea Mare încărcând lemne de mină pe care le-a adus în Anieș*³.

Următoarea ședință a acestui proces a avut loc în data de 14 aprilie 1950 în care au fost audiați martorii Lăcătuș Petre și Andrese Alexandru. Martorul Lăcătuș Petre a mărturisit că *în data de 24 februarie 1950 a venit inculpatul la atelierul meu de ferărie și mi-a spus că are nevoie de a i se potcovi doi boi deoarece trebuie să meargă la lucru. Eu l-am amânat pe ziua de 25 februarie 1950 când, într-adevăr, am potcovit boii. Boii prezentați mie erau potcoviți în parte, însă unele erau rupte sau că la un drum nu puteau să meargă*⁴.

Martorul Andrese Alexandru declara că *în ziua de 24 februarie am potcovit boii și în ziua de 26 februarie inculpatul a plecat la drum... Inculpatul a făcut în total două săptămâni. Știu că cu boii nu poți pleca la drum, drumul fiind rău ghețos, iar distanța era de 8 km, iar în total de acasă 23 km de transportat*⁵.

¹ *Idem*, Fond Miliția județului Năsăud, Referat întocmit de Postul de miliție Sângeorz-Băi.

² *Ibidem*, Proces verbal întocmit de Postul de miliție Sângeorz-Băi.

³ *Idem*, Fond Tribunalul Năsăud, Interogatoriul luat lui Haliță Ion.

⁴ *Ibidem*, Declarația martorului Lăcătuș Petre.

⁵ *Ibidem*, Declarația martorului Andrese Alexandru.

În urma acestor dezbateri, surprinde decizia instanței care l-a achitat pe Haliță Ion motivând că *lipsește elementul intențional de a păgubi economia națională*¹.

S-a trecut, de asemenea, la percheziții la domiciliul unor familii înstărite care se opuneau predării cotelor. Un exemplu de percheziție este cea făcută la domiciliul gospodarului Alexi Florea în data de 7 aprilie 1952 de către organele locale de miliție sub conducerea comandantului postului de miliție din Sângeorz-Băi, sergentul-major Baciu Vasile. Acesta a întocmit un raport secret către Secția de miliție a raionului Năsăud în care se specifică că la percheziția domiciliară efectuată asupra chiaburului Alexi Florea, pe lângă produsele agricole, vegetale și furajere, s-a mai găsit și o colecție de ziare reacționare..., care se vor preda organelor de securitate.

Chiaburul, după prezentarea noastră la fața locului, a încercat mai multe trucuri murdare, când am intrat în curtea lui, primul truc care l-a făcut cu noi a fost că s-a ascuns și după o jumătate de oră l-am găsit ascuns în șură, la fel ne-a mințit că nu are niciun fel de cartofi și, după o ecotocire amănunțită, am găsit groapa cu cartofi destul de camuflată în casa unde locuia, sub pat, unde nu se observa nimic; la fel când noi eram în podul casei, soția lui a încercat să ascundă fân fiind prinsă asupra faptului.

Mai suntem informați că el a fost sprijinit de președintele Sfatului Popular, Ilieș Solomon, aceasta o dovedesc mai mulți membri de partid din Sfatul Popular².

Acestea au fost doar câteva exemple care au scos în evidență mijloacele de represiune la care au fost supuși o parte însemnată dintre gospodarii de frunte ai Sângeorzului în prima fază a instaurării comunismului. Vor urma altele și mai drastice care au dus la trimiterea a multor dintre chiaburii (dar și alte pături sociale) Sângeorzului în lagăre de muncă și în închisori.

¹ *Ibidem.*

² *Idem, Fond Postul de miliție Sângeorz-Băi, dosar nr. 2, fila 18.*

Autorii:

ANDRESI, D. MAXIM, s-a născut la 17.09.1887 în comuna Sângeorz-Băi. El era fiul lui Donisă și Maria. La 04.10.1903 a fost încorporat pentru satisfacerea stagiului militar în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița. La 01.10.1906 a fost trecut în rezervă. La 09.02.1911 s-a căsătorit cu Berciu Saveta, născută la 07.05.1886, fiica lui Berciu Gavrilă și Berciu Maria (născută Jarda). Împreună cu aceasta a avut 8 copii: Maria, născută la 10.01.1912, Nicolae, născut la 25 martie 1914, Flore și Marian, născuți la 28.04.1918, Alexandru, născut la 30.03.1922, Ioana, născută la 13.04.1924, Ana, născută la 10.01.1927 și Floarea, născută la 03.01.1930. Până în anul 1920 Marian decedase deja, iar la 16.11.1927 mai trăiau 5 copii. La 02.08.1914 Andreși D. Maxim a fost mobilizat ca soldat în cadrul Regimentului 63 austro-ungar de infanterie din Bistrița. La 15.03.1917 a fost rănit pe frontul rusesc și a fost internat în spitalul din Trencsin, iar în anul 1918 a fost reformat și lăsat la vatră. Ca urmare a unei plăgi împușcate a rămas cu artrită la ambii genunchi (conform Dorin Dologa, „Pisanii Sângeorzene”, iulie 2014).

BERBECARU, PAUL, prezent la Congresul AGRU-lui de la Sângeorz, este cel care a scris despre acest eveniment.

DĂRĂBAN, ALEXANDRU, născut la 17 octombrie 1960 în Sângeorz-Băi, județul Bistrița-Năsăud. Licențiat al Facultății de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” Alba-Iulia; Masterat în „Ortodoxie românească” – Facultatea de Teologie Ortodoxă din Cluj-Napoca; Are trei cărți publicate, precum și articole și eseuri în diferite publicații. Împreună cu profesorul Florin Hodoroga fondează revista *Pisanii Sângeorzene*.

DOLOGA, DORIN, originar din comuna Romuli, județul Bistrița-Năsăud. Arhivist la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud. Absolvent al Facultății de Istorie din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, doctorat la aceeași universitate între anii 2003-2010, specializarea Istorie Modernă, obținând titlul de doctor în anul 2010. A publicat o serie de articole și studii privind istoria Țării Năsăudului, dar nu numai, în *Revista Bistriței*, *Acta Bacviensa*, *Archiva Moldaviae*.

HALIȚĂ, MAXIM, tatăl lui Solomon Haliță, născut la 24 noiembrie 1826 (calendar nou) din părinții Luca, urmaș de grănicer, și mama sa Varvara.

MORARIU, TIBERIU, născut la 26 septembrie 1926 în comuna Salva, județul Bistrița-Năsăud, decedat la 30 noiembrie 1982 în Cluj-Napoca. Se naște în familia (cu mai mulți copii) preotului greco-catolic din Salva, unde face întâia clasă primară. Celelalte trei le urmează în limba germană la Bistrița, de asemenea și primele trei clase de gimnaziu. Continuă la cel românesc din Năsăud după Marea Unire și absolvă în 1924. Se înscrie la Facultatea de științe a Universității *Regele Ferdinand I* din Cluj, secția geografie. În 1929 obține licența, iar în anul următor este trimis la Paris pentru specializare. În 1955 este ales membru corespondent al Academiei Române (Teodor Tanco, *Dicționar literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Editura *Virtus Romana Rediviva*, Cluj-Napoca, 1998, p. 232).

POIENARU, TITUS, născut la 2 noiembrie 1905 în satul Poiana Ilvei (astăzi comună), județul Bistrița-Năsăud. Fiu al unei familii de țărani descendenți din grăniceri, învață la școala primară din sat. În 1918-1919 începe studiile secundare la Năsăud, absolvind clasa a VIII-a în 1925-1926. În continuare se înscrie la Facultatea de Litere din Cluj unde obține licența în anul 1930. Se stinge în statutul de profesor la Liceul *Liviu Rebreanu* din Bistrița, trecând în veșnicie la data de 28 septembrie 1960 (Teodor Tanco, *Dicționar Literar 1639-1997 al județului Bistrița-Năsăud*, Editura *Virtus Romana Rediviva*, Cluj-Napoca, 1998, pp. 280-281).

PREDA, RADU, a făcut studii la Facultatea de Teologie Ortodoxă din București (1991-1995), urmând apoi studii doctorale la Heidelberg, Paris și Roma. Titlul științific de doctor în teologie l-a obținut la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca. În prezent, este cadru didactic la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, director fondator al Institutului Român de Studii Interortodoxe, Interconfesionale și Interreligioase (INTER). Este membru al Comitetului redacțional al revistei *Renașterea*, publicație oficială a Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului și Clujului. De asemenea, este membru în staff-ul Forumului European al Facultăților de Teologie Ortodoxă (Bruxelles).

SOHORCA, IUSTIN, născut în Sângeorz-Băi la 23 ianuarie 1881, fiul lui Silviu Sohorca și al Irinei născută Budurlean. Instruirea primară la școala primară din localitate, școala confesională organizată pe două clase la care era învățător Ștefan Utalea. După aceea a trecut pentru următoarele două clase la fosta școală trivială românească. De aici trece la Gimnaziul superior românesc din Năsăud. Între anii 1896-1899 studiază la Preparandia română greco-catolică din Gherla. Începând cu anul școlar 1899-1900 își începe activitatea de învățător la școala confesională greco-catolică din Sângeorz și pe care avea s-o practice 33 de ani, iar în perioada 1925-1932 îi fusese director. Și-a făcut stagiul militar în 1902-1903, iar din 1914 a fost mobilizat în armata austro-ungară. În data de 26 mai 1904 se căsătorește cu Cătălina Jojă, localnică, neavând copii. Este autor a mai multor lucrări, rămase în manuscris, privitoare la istoria locală sângeorză. A murit în 19 februarie 1966.

Cuprins

TRADIȚII

TIBERIU MORARIU , <i>Material etnografic și folclor din Munții Rodnei – III</i> -.....	7
IUSTIN SOHORCA , <i>Poezii populare</i>	9
TITUS POIENARU , <i>Portul nostru românesc</i>	13

RESTITUIRI

MAXIM HALIȚĂ , <i>O inedită autobiografie</i>	17
MAXIM ANDRESI... , <i>Din notițele mele de pe vremea războiului mondial</i>	21

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

PAUL BERBECARU , <i>Congresul Diecezan al AGRU-lui din Eparhia Cluj-Gherla</i>	25
DORIN DOLOGA , <i>Locuitori din Sângeorz-Băi participanți la primul război mondial (1914-1918)</i>	37
ALEXANDRU DĂRĂBAN , <i>Discursul pro-dinastic și loialist al unor ierarhi și politicieni ardeleni în momentul intrării României în Primul Război Mondial</i>	43

RĂNILE COMUNISMULUI

RADU PREDĂ , <i>Condamnarea comunismului (I)</i>	53
ALEXANDRU DĂRĂBAN , <i>Începuturile represiunii comuniste în Sângeorz-Băi</i>	56

<u>AUTORII</u>	61
-----------------------------	----

<u>CUPRINS</u>	62
-----------------------------	----

Revistă sprijinită și finanțată de:

**CONSILIUL LOCAL SÂNGEORZ-BĂI
CASA DE CULTURĂ SÂNGEORZ-BĂI**

ISSN 2285-8229
ISSN-L 2285-8229